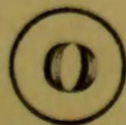

MATIJA POLJAKOVIĆ

LJUDI U VRENJU

DRAMA U TRI ČINA

OSVIT / SUBOTICA / 1963.

MATIJA POLJAKOVIĆ

Ovu knjigu je darovao
Institutu „Ivan Antunović“
JAKOV KOPILOVIĆ,
pjevalk i profesor

LJUDI U VRENJU

DRAMA U TRI ČINA

OSVIT / SUBOTICA / 1963.

BIBLIOTEKA
OSVIT

8

Uređuje:
REDAKCIJSKI KOLEGIJUM

INSTITUT IVAN ANTUNOVIĆ

Br.: 1199

SUBOTICA

KNJIŽNICA „IVAN KUJUNDŽIĆ”

OSVIT
IZDAVAČKO ODELJENJE ČASOPISA RUKOVET

L I C A :

PAVO RAVLIĆ, zvonar crkve „Sveta Marija”, 58 godina

ZVONKO RAVLIĆ, njegov sin, bogoslov, 21 godina

IVO ĆORIĆ, student prava

MIRO RODIĆ, student prava

GORDANA PALIĆ, student filozofije

BLAŽ TOMIĆ, župnik crkve „Sveta Marija”, 55 godina

GUSTAV BILOBRK, odvjetnik, 50 godina

VLADO BABIĆ, sudac kotarskog suda, 35 godina

PETAR GOGO, predsjednik sudbenog stola, 58 godina

JOZO ŠARIĆ, mjesni uglednik i trgovac, 55 godina

RATKO BRAJLIĆ, logornik, vršnjak Zvonimirov

JOKA JURIĆ, ustaša.

Događa se 1945. godine u bosanskoj Posavini
u danima prije oslobođenja.

Stan zvonara crkve „Sveta Marija”. Prostrana, oniska soba. U pozadini vrlo nisko usađeni prozori, mali i s kapcima. Vrata s desne strane vode u sobu, a s lijeve, preko tri stepenice, u otvoreni hodnik i dvorište. Ova je soba ujedno i kuhinja. Tu je i štednjak, stari ormar za kuhinjsko posuđe, ulupljeni otoman, harmonij, stol sa stolicama, pa još i plehnata peć na kojoj je čika Pavo i sada pekao hostije. Na stolu ih isijeca kalupom na misne i pričesne. Misne moraju biti bez ožiljaka, a pričesne već kakve budu. Zvonko sjedi uz harmonij, svira. Čika Pavo kao da ga ni nema, a svaki pokret sina mu je drag pa samo kradomice gleda Zvonka.

1.

ZVONKO (Bach je na redu, ali samo koji akord; zatim nepoznate varijacije pomalo posvjetovljeni, čeznutljivi; i konačno, neka mladelačka i borbena koračnica iskrne iz svega toga, i s time je dokrajčio svetograde.)

PAVO: To još nikada nisam čuo... (Sve je bez odgovora.) Nešto novo? Sada si naučio?... Hoćeš li to danas svirati na večernji? E, e, e, to ti je već ko neka vojnička...! Hej, čuj, župnik će te stjerati s kora i orgulja!... Je li čuješ ti?

ZVONKO (prestaje): Kako, babo?

PAVO: Velim, to je već ko neka vojnička... Čuj, i neki dan: svirao si, pa mi se sve čini ko nekoj pod prozorom. Ne valja to!

ZVONKO: Ne razumiješ ti to, babo.

PAVO: E, to je najlakše reći... I nisam ja to rekao. I onomad mi župnik reče: eno, veli, onaj opet ko da nije misa, već prelo.

ZVONKO: On uvijek nešto.

2.

GORDA (prozor je otvoren, viče): Čika Pavo...!

PAVO: Ha...? A što je, dijete?

GORDA: Župnik bi da mu odete.

PAVO: Hajde dolje, ne čujem!

GORDA: Dobro.

ZVONKO: Čuli ste, župnik vas zove.

PAVO: Pa...? Hoću djetetu od ovoga kolača... Pa i neki rod mi je.

ZVONKO: Gordana?

PAVO: S ocem sam joj bio u onome ratu... (Ulazi Gordana.) Živa bila, dijete.

GORDA: Hvaljen Isus... Župnik me vidio, pa da svratim do vas jer mu trebate.

PAVO: Leđa mu svrbe možbit... (Iz ormarića vadi tanjurić kolača.) A ti, vidi kakvi su... Da znaš, ja sam ispekao.

GORDA: Hvala, ali...

PAVO: Ne hvala, već hoću da mi kažeš valjaju li... Ti, oštije da nisi dirao. Sad ću ja.

3.

GORDA (jede kolače, nisu vremena da ih čovjek često vidi. Da uhvati kontakta sa Zvonkom): Zbilja ti je babo mijesio?

ZVONKO: Umije još i bolje. (Ali ni za boga da podigne svoj pogled dalje od stola. I kud je baš za stol sjeo pa je licem u lice!)

GORDA: A koliki je...! Ne? Kao stijena!

ZVONKO: Ja... ja sam na majku. Kaže babo.

GORDA: Misliš da sam htjela reći da ti nisi...? Ne, Zvonko... Ali, zar ne... blijed si kao djevojčica.

ZVONKO: Nisam djevojčica...

GORDA: Ama ne!

ZVONKO: ...možda samo bolestan.

GORDA: Ne, Zvonko, nisi!... Znaš, ne ljuti se... ne shvati krivo... ja volim kad mi čika Pavo veli za tebe... moja curica!

ZVONKO: Ne vrijeđa me... jer, bogoslov!... Bogoslov, ne... ono nije ni... ništa nije, ne?... Zašto ne jedeš.

GORDA: Neću... Ne mogu. Jer misliš htjela sam te vrijeđati... a nisam. Ja tebe nikada nisam htjela vrijeđati.

ZVONKO: Gordo... molim, jedi... Da mi babo ne bi što, ne?

GORDA: Pa on te jako voli.

ZVONKO: Baš zato... A... molim te... što se čuje? Čuje li se što?

GORDA (*opet jede*): Aha.

ZVONKO: Otići će? (*Potvrđuje mu.*) Povuci će se? (*I opet.*) A od koga ti čuješ?

GORDA: Ma, eto, svi pričaju. I vidi se, uzmuvali se.

ZVONKO: Stipo i Miro... oni ti ne govore? A oni mora da znaju, ne?

GORDA: Ha...! Vele, žene ne treba da sve znaju.

ZVONKO: Pa da... ti si žena!

GORDA: Već će dvadeseta... kao i tebi.

ZVONKO: Ti nisi mogla na studije kao Miro. I Ivo je samo započeo.

GORDA: Pa ni ti.

ZVONKO: Ali ja...!

GORDA: Pa da...! Bogoslovija, i to je, ne?

ZVONKO: Misliš, to nije ništa?

GORDA: Jeste... ali...!

ZVONKO: Ali?

GORDA: Da ti nisi... bolje da nisi... ne?

ZVONKO: ... Zašto?

GORDA (*sleže ramenima, a očito je da sad izbjegava njegov pogled.*)

ZVONKO: A što bih? Ja sam i bolestan. Nizašto baš!

GORDA: Nije istina, Zvonko!

ZVONKO: ... Možda će me u Zagreb... tamo ću ujedno i na konzervatorij.

GORDA: Čuj... tebi se nikada ne svira onako?

ZVONKO: Onako?

GORDA: Pa mislim...!

ZVONKO: Pa... sviram. Kad nikoga nema. I zatvorim prozore.

GORDA: Je si li ti baš sve prozore zatvorio...? (*Sad pak on sleže ramenima.*) A kad onako sviraš... misliš li ti na nešto?

ZVONKO: Pa... ne! Ne, ne!... Ti, zar ne, ti nisi bolesna?

GORDA: Ja...?!

ZVONKO: Pa... (*Prstom pokaže na njene ruke na stolu.*) ... blijede su ti ruke... Ne?

GORDA: Ne... bijele su...! Znaš, ženske su. Ne?

ZVONKO: Da?... Može biti... ne?

GORDA: A tvoje, znaš... muške su.

ZVONKO: Da? Ali...!

GORDA: I... (*Dotakne ih.*) I... čini mi se da su... (*Trgne svoje ruke.*) Znaš, Zvonko... od svih naših u razredu tebe sam najviše voljela.

ZVONKO: Da!... Da...?!

GORDA: Da. Još i sada, ali...!

ZVONKO: Mene se ne može poštivati.

GORDA: Da. Ne, ali...!

ZVONKO: No, reci.

GORDA: Ne znam ja to reći... a voljela bih da, eto... da budeš nešto!

ZVONKO: A ja sam u ovim vremenima — bogoslov!

GORDA: Da, da! Da, Zvonko!... Sada... sada, znaš, svi sve ulažu... svi! I život... tko manje... negoduju bar!

ZVONKO: Da... negoduju bar... Znaš, vidim kraj rata... raspjevali ste se, ruka pod ruku, a mene nema među vama.

GORDA: A ja bih da sam pokraj tebe jer, Zvonko, ja... ja...! (*Uhvatila u svom žaru ruku Zvonkovu. Čuje glas:*) Znaš... znate, čika Pavo... odlični su kolači.

4.

PAVO: Onda da si još jela. Hajde! (*Gurne tanjur pred nju i pride potom svome poslu.*)

GORDA (*uzme kolač*): Hvala. Znaš, još ću, Zvonko.

ZVONKO: Molim te.

GORDA (*pogleda kroz prozor*): Je li... Eno Mire... Hoće li on do tebe?

ZVONKO: Dođe. Običan je doći.

GORDA: Vrag... izvini! Znaš, ne bih da me tu nađe... Ne?

ZVONKO: Kod bogoslova.

GORDA: Ama ne, ne zato!... Vjeruj, ti si...! Čika Pavo, ja sad moram.

PAVO: Jesi li uzela kolača?

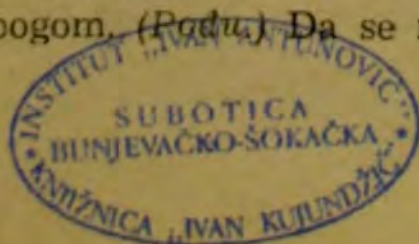
ZVONKO: Ja... bašo, ja ću joj u torbu, ne?

PAVO: Ded, ded, na put joj!

GORDA: Hvala... mnogo hvala. Zbogom.

PAVO: Pozdravi svoje, dijete.

GORDA: Hoću. Zbogom. (*Podu.*) Da se ne nađem.

ZVONKO: Hajde, kroz dvorište ćemo. (*Odu na vrata s lijeve strane.*)

5.

PAVO (*kao dobar domaćin spremi sto. Vrže se po sobi, radi. Vraća se Zvonko.*): Kuda ćeš?

ZVONKO: Ide mi Miro. Pred njega ću. (*Pođe u sobu s desne strane, pa se uskoro vraća s Mirom.*)

PAVO (*dok radi*): Eto... dijete, a ne volim ga. A ne znam zašto? Ni on mi Zvonka ne voli, — to mora da je!

MIRO (*ulazi prvi*): Dobar dan, čika Pavo.

PAVO: Da bog da, dijete. Hajde, hajde.

ZVONKO: Bio si s Ivom?

MIRO: Ako mu je stalo do mene, naći će me... A što ti?

ZVONKO: Kad što.

MIRO: Da, za tebe ne postoji vrijeme, Kod tebe vrijeme stoji i gušite dosadom.

ZVONKO: A ti očekuješ? Da! Samo se velike stvari nestrpljivo očekuju; onda se vrijeme samo osjeća, onda je ono nešto živo!... A ti što čekaš, što očekuješ?

MIRO: Miro Rodić je rođen da bude nešto, Miro Rodić će prema tome i biti nešto!... A ti?

ZVONKO: Ništa!... Ti misliš da ja nemam ambicija?

MIRO: A nije li onda poštenije govoriti o njima?

ZVONKO: O sebi govoriti je vrlo teško, — bar meni! A i ja bih da nekom saopćim o čemu sanjarim.

MIRO: A o čemu, bože, može bogoslov da sanjari?

ZVONKO: ... Veruj — i bogoslov sanjari!

MIRO: I čemu sanjariti? Treba znati što hoćeš, pa ustremi svo svoje htijanje prema tom cilju... Uostalom, ti ćeš svoj cilj lako postići: htio ne htio bit ćeš svećenik. I gotovo sanjarenje! Dragi moj, željeti u teždostižno! A ti želiš — u nedostižno!

ZVONKO: Dok se ovaj pakao okonča... oh...! Da je čovek samo čovek, opet čovek! Oh, koliko lijepoga želim doživeti...!

MIRO: Naprimjer?

ZVONKO (*ne obazire se na ironičan prizvuk*): A ono sada: jedni vuci, drugi već ni ponosa nemaju!

MIRO: Ti uopće ne znaš što bi htio.

ZVONKO: Kako...? Znaš li šta osjećam? Da već neću smoći toliko snage da vucima ne doviknem da su vuci! I da ne zatražim svoju slobodu!

MIRO: I ovi će ti je vratiti, ne?

ZVONKO: Mogao bih im i oteti!... Tako bih je volio oteti...!

MIRO: Htjeti, htjeti tereba! Djelati, djelati! A ne živjeti na riječima.

ZVONKO: Ti to ne znaš, ti ne razumiješ mene... Ti misliš, bogoslov i hodati zaboravi kao čovek!... A ja bih najradije u šumu da pođem.

PAVO: Šuma samo sitim očima priča. Često ni zvierima nije lako u njoj.

ZVONKO: A tko je ljude otjerao u šumu? Misliš, htjeli su, željeli su?

PAVO: Možda božja volja. (*Odmah sebi.*) Neće biti, Pavo, ne mere biti! Barem da je tamo puške za svakoga! A je li, bolan, a otkud toj djeci tamo pušaka?

MIRO: Nije za Švabu prirasla. More se i oteti!

PAVO: More, jašta, more! Ali brkat treba da je tko im otimlje. A ovaj... a recite, kakvi su? Ko mislim, ta djeca tamo.

ZVONKO: Od djeteta do starca, oče.

PAVO: Veliš?... Jašta, tako i svijet veli. A ko mislio sam, svašta se priča. A jeste čovjeku žao te djece... A... a uniforma?

ZVONKO: Kakva je kome dotekla.

PAVO: Pa kako se onda, bolan, prepoznaju?

MIRO: Hrabri su.

PAVO: Jeste, vjere mi, to ti je najbolja uniforma! (*Prema svjetlu gleda neuspjelu hostiju.*) Uha kakva ti je ova, Pavo! Bilo bi po tebi od župnika. Pavo, Pavo, pripazi de! (*Zaposli se.*)

2

ZVONKO (*razgovar opet samo među njima*): Babo mi rijetko govori o onima... I onda bi: „Oh, ta djeca...! a što im i žene krive?“

MIRO: Suzama se djeci ne pomaže.

ZVONKO: Suze ipak bude ogorčenje. I mržnju. I ja sam je upoznao.

MIRO: Riječi, riječi...! Riječi više nisu na cijeni!

ZVONKO: A mogu li ja više, jesam li mogao više...? Bogoslov!

MIRO: No, ne zamjeri!... Što misliš, hoćemo li živi dočekati kraja? Srbija slobodna, Vojvodina očišćena... I kada se sve to svrši, ako to doživimo, što će nam reći? Hoće li reći: Dobri ste bili, vrlo dobri, odlični... ili će možda...? Da neće reći: „Stigoste na diobu, a gde ste do sada bili?”

ZVONKO: Nije meni do doibe, već da je pijaca kao prije: „Eh, ovo ne valja, ljudi, eh, ovo je dobro, ljudi”! A sada ni za zdravlje ne pitaju. Kupe ako ima što, plate ako ima s čime. I svaki svojim poslom.

MIRO: Pa dobro, što ti kaniš poslije?

ZVONKO: Radovati se, smijati se... i grobove poštivati.

MIRO: Ali, ali poslije!

ZVONKO: Poslije...? Morat ću nazad u bogoslovi-ju... A možda ni neću!... A što sam uradio? Ništa, baš ništa! Sve, na što sam se usudio, mrzim ih! A već sam i zbog toga nemiran kao divljač u hajci.

MIRO: Samo još malo, samo još malo! Proljeće će nas zateći s punim rukama posla! Da, da! A još nas! Malo ih je u koje ćemo moći imati povjerenja! Da, da!

ZVONKO: Mi...?

MIRO: Hm... ti ni ne znaš cijeniti naš prilog. Ni ono nije malo što si ti dao... jest, jest, i to nešto znači što se putem tebe zna kako ovi dišu!

ZVONKO: Da smo kao drugi u šumi...

MIRO: A studije? I misliš, u Zagrebu sam sjedio skrštenih ruku? Oh, dok sve prođe... dok ti jednom sve budem ispričao...!

ZVONKO: ... Žao mi Gordane. Koliko sam puta govorio sebi, „Hajde, reci joj”! Mislím, reći ću joj,” Nije dovoljno zgražati se”! A jest, kao da sam ja više dao.

MIRO: Zvonko, Gordi ni riječi da nisi!

ZVONKO: Ona bi dušu dala!

MIRO: Zvonko, ne! U prvom redu, to prepusti onima kojima je povjereno da o tome vode brigu...

ZVONKO: Da nađeš za shodno ti bi joj se mogao obratiti?

MIRO: Ima stvari za koje ne pitaj. Uostalom, nježna je zdravlja.

PAVO (*prilazi opet svjetlu s hostijom i kad vidi da su ušutjeli*): Hajd, hajd, pričajte samo... (*Te nastavlja odmah sebi*): Ohoho, ipak su danas besprijekorne! Župnik će ih prosto milovati, a opet će da prigovara. Ne more on bez toga! „E, mogao si još bolje“! Zvonko? A lijek? (*Nade bočicu, natoči kašiku, doda mu i vode*.) Daj, daj to! Gor-ko, ali se mora! Tako, sinko. (*Opet se pozabavi svojim poslom, a u to kao da netko šakom otvara vrata, pa ulazi Ivo.*)

3.

ZVONKO: Hajde, hajde... Živ bio, Ivo.

IVO: Dobro več, čika Pavo.

PAVO: Da bog dâ, sinko. Je li puklo proljeće?

IVO (*ne govori mu se*): Već kome kako.

MIRO: Prilično si netočan... Jesi li što svršio?

ZVONKO (*osjeća nemir kod Ive, zabrinut za njega*):

Ivo što ti je?

MIRO: Je li ti zbilja nešto? Ti... da nije što...?!

IVO: Nije što niti je išta!

MIRO: Ako nije, a što je onda?... Misliš li ti da je meni manje stalo do sebe negoli tebi?

IVO: Ti misliš da nije možda...? Hajde, molim te!

MIRO: Pa onda?

IVO: Eto, tako! Volja mi je da se ljutim, pa se i ljutim.

MIRO: I ništa više...?

IVO: Proklet da je ovaj dan!... (*Zvonku*.) Znaš... znaš, ljut sam!

ZVONKO: A što?

IVO (*odmahne rukom. Dijete, a grdosija*): Neka...! Znaš, možda će i Gorda doći.

MIRO (*još uvijek uznemiren*): Ama kakva te sad Gorda spopala! Hoću da znam, nisi li što izbrbljao, ne prijete li nam kakva opasnost!

IVO: Vidi ga, molim te...! Gaće mu se tresu.

MIRO:... Ti se jako varaš! Ja sam, eto, pitao jer... to mi je dužnost! Da!... Jer tko bi tu nešto vrijedio da im padnemo šaka?

IVO: Majku mu staru, nismo valjda nas troje tu ci-

ZVONKO: Je li... zbog Mare?

jeli kotar!

IVO (*naglo ga pogleda, zagrize u usne, prošeće se. U bijesu obori stolicu*): Znete . . . izvinite, čika Pavo.

PAVO (*kao da je tek sada primijetio*): A što, bolan ne bio? A, zbog stolice veliš! . . . Pa bolje da nju razlupaš negoli kome glavu.

IVO (*izleti mu*): A trebao sam, trebao sam tom kurvinom sinu!

MIRO: Ivo!

IVO: . . . Ovaj, izvinite, čika Pavo.

PAVO: A što sinko? Znaš, pozabavio sam se poslom. . . A eno još malo duhana. (*Složio hostije u kutiju, ulazi u sobu.*) Ded, zavi'te. (*Ode.*)

4.

IVO: . . . Sreo sam ih.

ZVONKO: I?

MIRO: Što si, zaboga, opet uradio?

IVO: Da jesam, ne bih bjesnio! (*Zvonku:*) Onoga sam po ustima, pa se razbježali.

MIRO: O kome ti to govoriš, koga si to po ustima?

ZVONKO: Slučajno ste se sreli?

IVO: Ne misliš valjda da bih ja njih uhodio!

ZVONKO: Ja bih možda i to.

IVO: Kad sam pošao do tebe, sat dva prije — a tko bi i znao kada već! . . . znaš, baš duše vjetar, pa sam se sklonio pod kapiju da zapalim. Vjeruj, zbog vjetra sam se sklonio! . . . I, eto, baš naiđu oni! . . . I kao da su se slučajno sreli, a ruke kao da im se traže. I vidim ja, stisnu jedno drugom . . . A te glupe oči ne skida s nje!

MIRO: I što si uradio?

IVO: Misliš ja znam? Ni toga se više ne sjećam, jesu li mi oni pritrčali ili sam ja k njima! Lupio sam ga po nosu, a ona se dala u bijeg i dreku . . .! „U pomoć, u pomoć“! Kurvina djeca!

MIRO: Ivo . . .! Pa to je skandal!

IVO: Pa dada je!

MIRO: A da li je i svijeta bilo na ulici?

IVO: E, vidiš, baš sam to gledao!

MIRO: I baš te briga, ne?! Kao da ne znaš tko su, tko mu otac!

IVO: Nitkovi.

MIRO: Baš zato!

ZVONKO: Ostavi ga, Miro.

MIRO: Za svaki slučaj dobro će biti, ako sada razmisli i o posljedicama! Ovo je bezumlje, bezumlje! Ratu-jemo, a on o djevojci brine brigu!

IVO: Ovako se čovjek ne ponaša, to nije normalno, nije dostojno čovjeku! Rat je, ljudi, ugušite srca!

MIRO: Žalosno ako ne uviđaš! I da znaš, navlačiš nevolju i na sebe i na nas!

IVO: Hajde, muči već!

MIRO: A zašto pitaš, ako ti je svaka moja riječ u-
reda?!

IVO: Đavo te pitao! Ništa ja nisam pitao, ja sam sa-
mo pričao! I kome se ne sviđa...

MIRO: Ti treba da znaš da ti nisi samo ti!

IVO: Ama, ne popuj već!

ZVONKO: Miro, ostavi čovjeka na miru! Udario —
udario! I ja bih, i ti bi! (*Pavo je ušao, vraća se svom
poslu.*)

MIRO: Jest, ti bi s tvojim žvcima od kućine! Ne-
maš hrabrosti da mu kažeš da je nerazuman, pa ću na
koncu još ja biti neiskren!

IVO: U redu, u redu! Kriv sam. Dosta?

ZVONKO: Nisi!

MIRO: Zar ne, i zube joj je trebao satjerati!

ZVONKO: A nisi? Trebao si, pogriješio si!

MIRO: Što se sam ne usuđuješ, od drugih bi da vidiš?

ZVONKO: Ja, ja se ne bih usudio? Ja?! Znaj, znaj...
često tako osjećam, da bih i ubiti bio kadar.

PAVO: Šuti, pilence moje, šuti, curice moja.

MIRO (*iznenađen pogleda Pavu jer nije primijetio
da se vratio u sobu, pa se zlorado smije*): No, eto ti, na!...
A tko će te poznavati ako te otac ne bi!?

ZVONKO: Ne razumijete vi mene... Drugo je što
ja želim, drugo je što bih mogao... Ja sam vidio čov-
jeka: zaklana! I krvoloka... I opet toga u crkvi: da! u
crkvi...! Vrisnuo sam... u sebi samo, i sklopio oči, i u
sve posumnjao... Nešto me gonilo iz crkve. I morao sam
pokraj njega proći... i tako sam osjećao, da imam: u
crkvi bih tu neman zaklao.

MIRO: I onda si zaplakao, ne?

ZVONKO (*pogleda ga, i opet sebi itiho*): Da... čim
sam se sjetio da sam bogoslov.

MIRO: I zato sada misliš: i Ivo je pametno postupio. Veliko djelo! Ošamario ga! Zar ne, i nju je trebao isprebijati, ulicama juriti...

IVO: Ama, razumiješ li ti, nisam uspio jer je pobjegla!

MIRO: Lud, lud!

ZVONKO: Kad je najbliži puta sretneš, oduži joj se.

MIRO: Bogami, niste normalni! Hoće da su ljudi, a djetinjasti.

PAVO: Mlad i treba srcem da misli. (*Kao da ništa nije rekao, nastavi:*) Ivo dijete, ded pomozi čika Pavi. Ne bih da na hostije prospem vino. Šteta bi bilo... (*Ivo mu pomaže nositi omanji stol. Dok odnose:*) A dobro vino. Hoćeš li čašicu? E, a ne bi li prigrizao? Znaš, dobra večera i brige svari. (*Zatvore vrata za sobom.*)

5.

ZVONKO: ...Ti zamišljaš: čovjek je van sebe, uzbuđen, obraća se prijateljima — a prijatelji su zato da mu drže moralnu poduku! ... Sutra će i sam doći k sebi. Danas još traži potporu. Tko će mu je pružiti, ako je mi nećemo?

MIRO: ...Ne zamjeri... bogoslovija vas unakazi. Možda ni ne biste htjeli, ali dvoličnost dođe sama po sebi!

ZVONKO: Može biti... ali za to treba imati i sklonost.

MIRO: Zar je sada vrijeme ljubavnim izgređima kada ne znaš hoćeš li zoru živ dočekati?!

ZVONKO: Čovjek ne može biti jednoličan... Boga je vidio u toj kučki — oprost, bože...! a ona s drugim mjeri zabačene ulice!

MIRO: Imaš li ti pojma kakav zadatak očekuje ovoga nesretnika!

ZVONKO: Izvršit će ga, nemaj brige. Ili, eto, ja ću!

MIRO: Jest, baš ti.

ZVONKO: Gdje treba da odem, što treba da uradim?

MIRO: Hrabrost od djela živi, a ne na riječima!

ZVONKO: Ti ni u što ne vjeruješ... ni u njegova bezumna djela, ni u ono što ja nisam kadar da iskažem... Ja jako volim ljude. Za njih, mislim... sve bih bio kadar da učinim. Za ljude, za njihov mir.

MIRO: Priznajem, jednom ćeš biti odličan propovjednik.

ZVONKO: Čuj ti, Miro...! (*Ne nastavi, jer izlazi Ivo, pa njemu:*) Je li gotovo, Ivo?

6.

IVO: Znaš, zapravo, bio sam gladan.

MIRO (*s puno prijekora*): Znaš li ti koliko je već sati?

IVO (*još gricka komadić kruva*): Ne treba da me podsjećaš.

MIRO: Pod sadašnjim uvjetima, ti nećeš biti sposoban da izvršiš zadatak.

IVO: Kakvim to uvjetima?

MIRO: S tvojim brigama i skandalom.

ZVONKO: Vidiš da jede.

IVO (*nasmije se iz svega srca*): Hahaha! A ti, nemaj brige: poslije oblaka reci da li je bilo kiše ili nije.

PAVO (*izlazi i krpi albu*): Tako ti je to kad si i zvonar i crkvenjak, kad nisi niti muško niti žensko: krpi, Pavo, krpi! (*On ni ne čeka da reagiraju, već se zabavi svojim poslom i sâm sa sobom. Hoće on i da zazviždi na momenat.*)

MIRO (*Ivi, da nastavi prekinutu temu*): Molim te poslušaj...

IVO (*prekine ga*): Pričekaj! Da znaš, i dobro je što se ovo desilo: mislit će lutam, nemiran sam, ljubomora me goni mahalom!

MIRO: Ja sam već odlučio!

IVO: A koji si ti bog da odlučuješ?!

ZVONKO (*bio je blizu prozora*): Čini mi se, Gorda dolazi.

MIRO (*časom ih pogleda, pa polete pred nju.*)

PAVO: A ovaj vam pjetlić izleti. Ha? Ne daj se, Ivo, ne daj! (*Vrati se u sobu.*)

IVO: Sumnja li u što tvoj stari? I šta veli?

ZVONKO: Briga mu da se rat završi, i da se vratim u Zagreb na konzervatorij. A na bogosloviju, kako ja hoću... Znaš, župnik ne bi smio da dozna... Ivo, reci kakav je tvoj zadatak? Reci, ne bih li ja mogao umjesto tebe?

IVO (*teško je primijetiti kad se Pavo vraća*): Ni brige ti, bolje ću negoli ikada!

ZVONKO: Ako Miro ipak osujeti?

IVO: Zvonko nije to za tebe.

ZVONKO: Vi uvijek samo: nije to za tebe... Ni sam nisam svijestan na što sam sve sposoban, a kud bi tek vi! Možda i više želim od vas, možda i više mogu.

IVO: Zvonko... a da te primoraju da ubijaš?

ZVONKO: Ja... ja...

IVO: No, vidiš!

ZVONKO: Možda bih i ja! Neljude, ne? Okorjele u krvi! A to nisu ljudi, zar ne?

IVO: Zvonko, ne, nemoj! Ti sviraj... ti si, znaš, ko curica.

ZVONKO: Ne...!

IVO: Ti bi još i u zadnjem momentu razmišljao, nije li nečovečno pucati u ljude. A oni bi te dotle već imali u rukama. S tobom i sve nas.

ZVONKO: Naravno, ja sam bogoslov, ja sam curica, ja neka samo sviram...!

IVO: Ne, ama, ne, Zvonko moj!... Ali ne zaboravi, ljudima snage nisu ravnomjerno raspodijeljene!

ZVONKO: Ja neću da mi kada se sve okonča kažete: jest, bio si pošten! Ja... ja sam se, Ivo, dva puta više molio nego drugi, ja sam izgarao vjerujući...! A vi meni ni ne vjerujete.

IVO: Nije istna! Ja sam uvijek sve htio da ti kažem, ali... Ja sam uvijek govorio, „Više vrijedi moj Zvonko...“! ...Znaš, eto, u dvanaest i pedeset prolazi nje-mački oklopni vlak... Ali dalje ne pitaj!

ZVONKO: Ti...! Zar ne, neće proći! (*Ivo zadovoljno potvrdi.*) Ne bih li ti mogao pomoći? (*Ivo zaniječe.*) I sve je već gotovo?

IVO: Da... Ali sve to na vrijeme treba montirati. Kada prođe pregled pruge, pa do dolaska vlaka. Za koji minut! Ali ne pitaj!

ZVONKO: A... a materijal?

IVO: Ti si ga nosio. Ali više ne pitaj!

ZVONKO: Pokraj pruge, pokraj bogorodičina kipa? (*Ivo potvrdi nasmijan i stavi prst na usta.*)... Ali, za boga, ako budu pripucali na tebe!

IVO: Vidiš, Zvonko, da nisam trebao.

ZVONKO: Ne, ne, nisi me razumio! Ja bih ti onda htio pomoći.

IVO: Znaš... (*Tek sada vide da je Pavo ušao. A on da se pritaji, da bi mislili da je tek sada ušao, povuče dobro kvaku, jer je zapravo htio da se iskrade iz sobe, jer je sve čuo. U to kucaju. Ulaze Miro i Gordana.*)

7.

MIRO: Čika Pavo, poznajete vi Gordanu? .

PAVO (*već je opet kod hostija*): E baš koješta pitaš! Zviždi li ti otac još kao kos?

GORDA: Nažalost, sada ne. Premješten je u Brod.

PAVO: Oh, dijete moje, onda vam je teško. Vi tu, on tamo, a kune ni tu ni tamo ne vrijede. No, hajd, hajd, djeco! Ja ova čudesa mora da brojim i slažem: da znamo koliko će ih u raj. Dva, tri...

GORDA: No, a što smo tako ušutjeli?

IVO: Ljudi imaju mnogošto da kažu kad utonu u šutnju.

MIRO: No, i Ivo je koju pametnu!

IVO: Ti bolje nastavi s tužbalicama gdje si i prestao.

MIRO: Niti riječi nisam o tome! (*Kada ga je Gorda pogledala:*) Pa ako i jesam? A i inače, o svemu tome ćemo poslije.

ZVONKO: Možda zbog mene? Smetam možda?

GORDA (*pogleda nemilo Miru*): Ne, ne, Zvonko.

IVO (*dosta mu je što Zvonka mimoilaze*): Da znaš samo, i ona je u Pokretu.

MIRO: Pa ti nisi pri sebi!

ZVONKO: A... a vi ste znali?... Svi — samo bogoslov ne.

GORDA: Jednom ćeš sve razumjeti...

IVO: ... ko i ja — čemu su tužibabe na svijetu!

MIRO: Bezobrazan si! To nam je svakome dužnost! Zar da dozvolim da ti...? Nakon onoga? Tu je potrebna skoncentrirana pažnja, koju ti više ne posjeduješ.

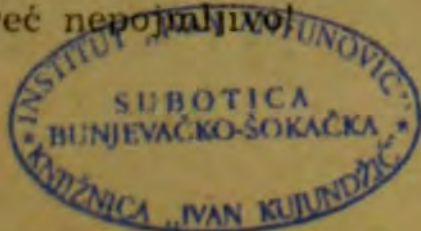
ZVONKO: Oprostite... mislim da Ivo ima velike prednosti.

MIRO: Ti si i Zvonku govorio o svome zadatku?!

IVO: Jer ako ja neću, on će.

ZVONKO: Molim.

MIRO: Ovo je već nepojmljivo!

IVO: Dosta! ... Izvinite, čika Pavo.

PAVO (*ima on podosta posla: čas nešto zakrpi, čas poostavlja formu za pečenje i kalup za sjećanje hostija, i vatru svoju namjesti pa kao da mora iz sobe u sobu. I sad tek nasmiješen pogleda, pa se uputi u sobu*): Neka, neka... i podviknuti se mora pokatkad... (Ode.)

8.

MIRO (*uvrijeđeno*): Prvo i prvo, izvinjavan sebi ovakav glas, a potom...

IVO: Miro, molim te...!

GORDA: Čekajte, čekajte...! Ivo, kako si ono i rekao?

MIRO: Da bi za mene bila prevelika čast da ga ja zamijenim.

GORDA: Zvonko, kako velečasni s tobom?

ZVONKO: Gospodin župnik? Još mi se uvijek ruga zbog bolećivosti prema dnevnim događajima.

GORDA: A tvoj otac?

ZVONKO: Vidi zlo i ne veli: božja volja.

MIRO: Zvonko, ne zaboravi, i nama je bolje ako se zna da smo prijatelji župnikova štićenika.

ZVONKO: Mene?

IVO: Ded, ded, skрати ono štićenik!

MIRO: Pred velikim smo događajima, nemamo vremena da biramo riječi i naglaske!

GORDA (*sjela je na otoman pored Zvonka. I dok zuri pred sebe*): Zvonko... ti to ozbiljno misliš da bi želio?

MIRO: Gordo, zaboga!

GORDA (*samo ga je pogledala, pa*): Je li, Zvonko?

ZVONKO: Već i zato...

GORDA: A usudio bi se?

ZVONKO: Ja...?

GORDA: Da, Zvonko.

ZVONKO: Da. Moram, Gordo! Već i zato... Gordo, bojim se, da otac čuje... (*A u to baš ulazi Pavo, pa njemu:*) Znaš, oče, ja ću ih otpratiti. Poći ću s Gordom da njih.

PAVO: Pa da, a što ne bi! (*Zaposli se.*)

MIRO: Kako hoćete, ali sve u svemu, — lakomisleni ste.

GORDA: Zvonko, baš dobro ako me otpratiš.

MIRO: Nisi odgovorila . . .

GORDA: Znaš, Zvonko, ja ću sad kod teče. Dok budem pošla kući, viknut ću po tebe. Požurit ću da ne upadnem u redarstvene sate . . . Laku onć, čika Pavo.

PAVO: Pozdravi oca kad navrati.

IVO: Zbogom, čika Pavo.

MIRO: Laku noć.

PAVO: Hajd, hajd, zbogom, djeco . . . (*Kada se Zvonko vratio:*) Ovaj, pazi, sine, da ne zadocniš. Redarstveni sat nije šala. Pripucaju ovi vragovi.

9.

ZVONKO: Znaš, budem li slučajno zadocnio kod Ivinih ću prenoćiti.

PAVO: Volim ja da si ti na vrijeme kod kuće.

ZVONKO: Znam, oče, ali ako ipak!

PAVO: Ne, ne! Dođi ti samo kući. Nemoj, sine, da među ustaškim puškama pođem u potragu za tobom.

ZVONKO: Ni za boga da nisi krenuo! Još bi i na tebe pripucali.

PAVO: Oh, s uživanjem bi i na čika- zvonara!

ZVONKO: Baš zato, oče.

PAVO: Baš zato se na vrijeme vrati.

ZVONKO: Oče, zaboga! Pa nisam ja više dijete!

PAVO: Eh, vidi ga sad! Za mene jesi. I bolje da pođem po tebe negoli da cijelu noć ne spavam.

ZVONKO: Dakle, onda, tamo ću prenoćiti.

PAVO (*on samo sprema po sobi*): Kod kuće ćeš, kod kuće! Ako pak Peji Čoliću ne bude bolje, župnik mi reče, da ćemo poći da mu dâ zadnju pomast. Da si dotle kod kuće. A i ispovijedao bi se čovjek . . . Ako te dotle ne bude, usput ću svratiti po tebe.

ZVONKO: Da, ali još ni ja ne znam pouzdano gdje ću se zadržati! A malo bih se i raspričao.

PAVO: Bolan ne bio, pa jesi već podosta! A i sutra je dan. I dok se rat svršši, šetaj koliko te volja!

ZVONKO: Vidi, oče . . .

PAVO: Čuj, dijete! U mene je samo jedan sin i jedan život, to mi je sve — kad baš hoćeš da govorim ko kakva baba! Niti majku pamtiš, a šta sam ja, tko sam ja?

Zvonar, crkvenjak vajni! Ne, ne, a tko mi što ako tebe nema!

ZVONKO: Babo moj, kako nećeš da razumiješ...
(*Otvaraju se vrata i već se čuje Blaž.*)

10.

BLAŽ: Pavo, jesi li tu?! Aha, aha, tu si!... A šta mi ti, dijete moje?

ZVONKO: Hvaljen Isus, gospodine župniče. Izvolite.

PAVO: Hajdete, hajdete, gospodine župniče! Hajdete, i kod mene će se naći koja dobra čašica. Marija Šević mi je donijela.

BLAŽ: Zar ona? A je li, da ne reče da je i meni obećala?

PAVO: Sutra će opet. Da je podsjetim?

BLAŽ: Ded, ded, ako ti nije mrsko! Nego, slušaj, opet su bili od Čolićevih. Peji nikako nije bolje.

PAVO: Da krenemo, a?

BLAŽ: Još ne bih. Ne toči, ostavi tu rakiju. Rekoh im, pođite opet i vidite. Što da uznemiravamo čovjeka ako mu je ipak bolje, a i ja sam se obećao doktor Bilo-brku. Znaš, tebi će da jave, a ti dođi do mene. (*Odlazeći:*) Vidiš koliko se žurim, ni rakiju ti nisam okusio. Zbogom, zbogom. (*Već i izleti.*)

11.

PAVO (*nije ga mogao ni ispratiti, vraćajući se od vrata*): A nisi mi okusio rakiju? Jesi bolan bio, jesi već po koji put! A ja tvoju još ni na badnje večer... Da, moj sinko... Župnik mi danas reče, mnogo je zasjeda, i nemačkih i ustaških... I, eto, neću! Nije to za tebe.

ZVONKO: A što to nije za mene?

PAVO: Ti samo sviraj, dijete moje.

ZVONKO: Ti si slušao naš razgovor?

PAVO: Ja? Ne.

ZVONKO: Ali čuo si?

PAVO: Ama... sve to nije važno! Glavno je da je oko pruge ustaša kao vragova! Love! Dva puta tu već ode vlak!

ZVONKO: Pa i ti ideš preko pruge kod Pejinih.

PAVO: S velečasnim! Da, da! A proći ćemo baš pokraj bogorodičina kipa. Dakle, u osam sati da si kod kuće. Sve to još ima vremena!

ZVONKO: Ja ću ipak poći.

PAVO: Sinko, i ja sam u pitanju, ne samo ti...! (*Sada mu tek prilazi.*) A niti su ti jedni krivi niti drugima duguješ. Ne petljaj se!

ZVONKO: Baš nemoćnika si rodio?

PAVO: Što sam da sam, ja sam zadovoljan.

ZVONKO: I tvoj bi se obraz crvenio od stida.

PAVO: Ne bi... A i to bolje negoli od žalosti.

ZVONKO: Nadam se, ne misliš me spriječiti.

PAVO: Baš tako.

ZVONKO: Onda smo se zadnji put vidjeli.

PAVO: Ni to ne marim. Neka si ti živ, a ni to ne marim!

ZVONKO: Uostalom... (*Naglo pođe vratima:*) Zbogom.

PAVO: Ja tako mislim da ti voliš svoje prijatelje. (*Kad se Zvonko obazreo:*) Ni oni neće preživjeti tebe!... Eto, ako si baš to htio do čuješ.

ZVONKO: Oče, zar ti...?!

PAVO: Dosta! (*Čuje se Gordin zov.*)

12.

GORDA: Zvonko, Zvonko!

PAVO (*kroz prozor*): Sad će, sad će!... A sada podi! I nikome niti riječi! Njima kaži da hoćeš, sve poslušaj i obećaj, a ti da si na vrijeme kod kuće... I da znaš, kod bogorodičina kipa nećeš već ništa naći. Sutra ćeš im reći: nestalo... I ne budeš li u osam tu, naći ću te. Makar s ustašama!

ZVONKO: Dobro... Bojim se, morat ću te poslušati. Ali znaj, i živ sin je za tebe mrtav! (*Izleti.*)

PAVO: E!... E!... Neka si mi ti živ, pa neka više i nisi moj!

Zavjesa

II ČIN

Dnevna soba župnika Tomić Blaža. Veliki četvorouglasti stol, stolice tapetirane kožom, otoman, stakleni ormar, sve istoga stila: masovna proizvodnja još prije prvog svijetskog rata. Osim toga: duboka fotelja, stalak za molitvu, iznad njega propěće i uokvirena fotografija jednog od pape. Vrata u sredini, prozor s draperijama s lijeve strane.

1.

ZVONKO: . . . Skupa smo u školu išli.

BLAŽ (*sitan, ali mišićav čovjek. Sa strane mu je još bujna kosa, a običaj mu je da obema rukama zagladi čelu. Skroman, ljubazan, i rijetko odaje svoju narav nasilnika*): No da . . . ! ali, sine moj, ona je danas već žena, a ti bogoslov.

ZVONKO: Ja to ni primijetio nisam. Iz škole je još volim; težak je kruv jela, dobar je drug bila.

BLAŽ: Svećenik i sestru napusti, i majku zaboravi, sine moj! Da! da! . . . Da, da! . . . S time se, dragi moj Zvonko, treba pomiriti, to treba da ti je jasno!

ZVONKO: Ja sam vas molio da joj se zauzmete za majku . . . a vi meni, da je ona žena.

BLAŽ: To sam uzgred napomenuo.

ZVONKO: Molio sam vas da se zauzmete, a o svemu i svačemu govorimo samo o tome ne.

BLAŽ: Jesam li ja tko, jesam li ja što? I bez tvoje molbe sam se pomolio već prije tebe za nju. Boga moliti, to mi je jedino pravo i dužnost.

ZVONKO: Ja onda doista ne znam, što je dužnost jednoga svećenika. To me sve više zbunjuje.

BLAŽ: I posumnjamo mi, sine, i zalutamo mi, sine, i opet se vratimo dužnosti. A kakva nam je dužnost? Danas, i uopće, i uvijek: delikatna, vrlo delikatna! (*Naglašeno*;) No svako ne ta da huškamo protivu vlasti! I da s time stvaramo mogućnosti za neprijateljsku promičbu . . . Hm!

Promičba? Glupa riječ! Čemu promičba? Propaganda, propaganda!

23

ZVONKO: Znači, ne samo da se ne trebamo miješati u poslovanja kojekakvih tabornika, ustaša i divljih ustaša...

BLAŽ: Zvonko, politika nije naša stvar!

ZVONKO: ... Velečasni, dvadeset mi je svega godina, dijete sam i za vas i za oca, ali ja već razmišljam, ja već vidim! (*Blaž slegne ramenima.*) Zaboga, da im ni zlodjela ne smijemo osuđivati! Zar da šutim kada vode u smrt nevine ljude! U smrt — u smrt, ali te neljutske muke! Pa neki kao da su pakla djeca, velečasni!

BLAŽ: Dijete, dijete, zaboga...! Politikom bi samo kompromitovali naš sveti poziv!... I naglašavam, vlasti su dužne da štite narod od protivzakonitih postupaka!

ZVONKO: Zašto govorite stvari u koje ni sami ne vjerujete?

BLAŽ: Zvonko!

ZVONKO: Eto, recite, koji je taj čovek, pogotovo Srbin...

BLAŽ: Pravoslavac!

ZVONKO: Srbin! (*Blaž slegne ramenima nasmijano.*) Molim, tko je taj koji je kod ustaša našao zaštitu svojih prava, tko?!

BLAŽ: I zato si se s ljubio s ljudima koji ih šalju u partizane, u komuniste?

ZVONKO: Tako dakle...! Dakle, to je pravi razlog zašto bih se neizliječen morao vratiti u bogosloviju.

BLAŽ: Rekao sam ti već: preuzvišeni nadbiskup ti šalje svoj blagoslov i stavlja ti u dužnost da ne zaboraviš na delikatnu ulogu klera u službi naroda! Preuzvišeni sigurno ima bolji uvid u svjetske događaje od nas. A, dozvoli, ni ja ne nalazim razloga da se u ovo i previše realno doba povodim sentimentalnim momentima! (*Pogleda svoj sat.*) Otiđi u crkvu. Čekaju me, sine. Reci im, zauzet sam: neka sutra dođu na ispovijed. A ti se pak pomoli; neka te molitva tješi i rasvijetli, moj prijatelju u Kristu... Za desetak petnaest minuta dođi da ne čekamo... (*Kad je Zvonko pošao.*) A koliko bude u mojoj moći, učinit ću za tu nesretnicu. Ne zamjeri: nezahvalna djeca! Ništa majci ne bi bilo da je kćerka mirovala! Pripazi, sine, u kakvom ćeš se društvu kretati. Nažalost, gradom ne gospodare samo naši već i Nijemci. Ne zaboravi, ovdud se oni ne mis-

le dalje povlačiti! (*Zvonko izlazi, a odmah za njim ulazi Pavo s korpom drva.*)... Ta ti je pametna! Hladno je još.

2.

PAVO: A župa nam je ko tamnica, hladna, jezovita.

BLAŽ: Oh, ljeti je tu divna hladovina!... Ovih dana pripazi na svog Zvonka.

PAVO: A što?

BLAŽ: Još požar nije prestao.

PAVO (*loži*): Zadnji su to plamičci, dim više.

BLAŽ: Ako-ako! I dim može da naštetiti.

PAVO: A vi onda kažete tom dimu neka me se dobro čuva!

BLAŽ: Khm, da...! (*Pavo je naložio, melje kavu, dok je on uzeo brevijar, klekne i moli.*)... Pavo, i kave samelji.

PAVO: A što ono radim?

BLAŽ: ...A jesi li javio gospodinu Vlašiću?

PAVO: I sucu Zdravku sam.

BLAŽ: Gospodinu sucu!... I rakijske ćeš donijeti.

PAVO: Vi se samo molite, a za to neka vas nije briga. A i u boci ima još.

BLAŽ: Rekao sam, rakijske ćeš donijeti! (*Ustaje i baci brevijar na stol a Pavo pođe van.*)

PAVO: A jesam li rekao da neću?

BLAŽ: Odgovaraš se kao...! Idi!

PAVO: Idem, idem, jašta da idem. Vidite valjda! (*Ode.*)

3.

BLAŽ (*planuo bi, ali je već Pavo izišao. Pogleda na vrata jer uskoro zakucaju. Uzme brevijar, opet klekne na stalak i tek onda*): Da!

VLADO (*uđe i*): Slobodno?

BLAŽ (*ne diže glavu, moli, ali mu klimne. Prekrsti se kao da je baš završio molitvu i dok ustane*): Zdravo da ste, gospodine suče.

VLADO: Faljen Isus, velečesni.

BLAŽ: Faljen Isus od vas? Ha! Volim što svoje slobodoumlje ne namećete drugima, a još i tuđa uvjerenja poštujuete.

VLADO: Velečasni, još uvijek nije poželjno svoja uvjerenja o ljudima naglas izricati.

BLAŽ: U četiri oka sam, zaboga!

VLADO: Mišljenja se u četiri oka i daju.

BLAŽ: Danas više ne bismo smjeli biti oprezni, morat ćemo se iskreno porazgovarati! Rakiju? (Toči.) Pomoći ćete mi da u to uvjerimo i ostale.

VLADO: Živjeli! (Ispija, a u to baš ulazi Vlašić.) U vaše zdravlje sam ovu ispio, gospodine Vlašiću.

VLAŠIĆ: U svoje zdravlje volim sâm ispiti! Hvaljen Isus. No, jesam li tačan?

BLAŽ: A što si se tako zaduhao?

VLAŠIĆ: Mnogo je to stepenica.

BLAŽ: Mnogo je godina!

VLAŠIĆ: I to! Ali nikom ni riječi! Haha! (Toči sebi.)

BLAŽ: Hja, bio se čuvati! Skromna mladost, lijepa mladost!

VLAŠIĆ (Ispije): Aha! Lijepa mladost, skromna starost! Haha! A kako poslovi, gospodine suče?

BLAŽ: Eto ti trgovca! Za njih je i sudovanje posao.

VLAŠIĆ: Svaki ima svoj zanat, je li tako? A jeste li čuli? I zadnji vlak s Nijemcima je prošao! Sami smo!

VLADO: Pa nismo tako ni sami.

VLAŠIĆ: A kako to mislite?

VLADO: U šumi oni, u gradu mi i ustaše, i oni!

VLAŠIĆ: Kako kako?! Pobogu! Već da su tu?

VLADO: Ako još i nisu oni pravi, a ono njihovi.

VLAŠIĆ: Na one iz šume sam ja znatiželjan. (Više sebi.) Pa i nisam! Hajaj, kažu do Broda niti jednog Nijemca više!

BLAŽ (bavio se oko peći i kave): Što vi to govorite? Nijemci iz grada, naši Nijemci da su otišli?!

4.

PETAR (predsjednik suda. Miran, promišljen čovjek; mjeri svoje riječi zureći u svoj cigaršpic. Odmjerene su mu i nagomilane riječi): Dobar dan, dobar dan! Hvaljen Isus, velečasni. Spremni... oprostite! (Nasmijano pregle-da društvo, pa:) Hvala bogu, niti jednog ustaše!

BLAŽ: Hahaha! Da li biste se usudili ovako još prije kojega dana?

PETAR: Ali nikako!

VLAŠIĆ: Ova čašica vas čeka, gospodine predsjedniče.

BLAŽ: Ispijte. Još samo da doktor Bilobrk dođe.

PETAR: Vidio sam, dolazi s velečasnim Zvonkom.

BLAŽ: Zvonko je još samo bogoslov. (*Ulazi baš sa Bilobrkom.*) Tako! Sad smo svi tu.

5.

PETAR: Svi?

BLAŽ: Gustave, pozdravi se, pa ispij rakiju!

BILOBRK: Hvaljen Isus.

BLAŽ: Gospodine predsjedniče, što je novoga, što se čuje što se nagađa?

PETAR: Mi nagađamo jer ništa ne znamo; a oni koji čuju, ti šute.

BLAŽ: A tko to?

VLADO: Svaki onaj iz mahale!

BILOBRK: Da, da! Potpuno tačno! Zadocnio sam, zar ne? Ne čudite se, gospodo! U gradu je, gospodo, neobično uzbuđenje, nemir, gospodo! (*Skida svoj proljetnji kaput i ne prestaje da priča. Govori kao čovjek, koji već godinama nije imao prilike, kome dolaze dani kada se nada željenoj aktivnosti.*) A ni sam baš nisam najmirniji. Čovjeku već nije stalo ni do čega osim još do ovo malo glave! A recite sami, od koga da je više čuva, od onih što odoše, ovih tu ili od onih koji dolaze? Eto, gospodo, nije mi drago da priznam ali...

BLAŽ: Čekaj, čekaj, doktore! Čekaj! Lijepo se smjesti, ded, ponudi ga, Zvonko. Smijesti se, doktore, pa će o svemu biti riječi.

BILOBRK: Samo još toliko: jesmo li svi tu? (*Proleti pogledom kao starješina vojsku što bi, pa:.*) Jesmo! Dakle?

VLAŠIĆ: A ovaj, kako bih i rekao... neće valjda još i ovakovu sjedeljku pokraj čašice—dvije proglasiti nekim dogovorom!

BLAŽ: Nešto—nešto čovjek u životu žrtvovati mora!

VLAŠIĆ: Ama, za malo mira žrtvovao bih sve što mogu!

BILOBRK: Gospodo, došao je momenat da se pobrinemo za narod! Velečasni, hoćeš li dozvoliti da ja nastavim?

BLAŽ: Tako sam i mislio. Ja bih u cijeloj stvari volio ostati samo promatrač. To već i zbog svog poziva. Naravno, ukoliko se pokaže potreba, svojim vam savjetom stojim na raspolaganju.

BILOBRK (*jedva je iščekao, s vatrom, pomalo pučki tribun*): Dakle, molim! Danas je mene i našega cijenjenog župnika pozvao logornik povodom jednog nemilog događaja. I, riječ po riječ, složili smo se da se dalje ne može sjediti skrštenih ruku. Kratko i jasno: noćas su nam neki iz grada bili na sastanku s partizanima! Čak! Gospodo, većina ih je tamo i ostala!

BLAŽ: A oni, koji su se vratili, još tokom današnjega dana treba da padnu u ruke logorniku! On se bar tako nada.

VLADO: Oprostite! Želite li možda, da mu asistiramo i pri zadnjim trzajima? Hvala, ja ne želim.

BLAŽ: Čekajte, čekajte! Gustav nije bio dovoljno jasan, kao i obično.

BILOBRK: Ali, oprostite...

BLAŽ: Dozvoli! Mi ne želimo njemu da pomognemo, već njima! Mala razlika, zar ne? Hm! A možemo li im koristiti, možemo li im pomoći ako mimoiđemo logornika? Vidjet ćete da ne! Sad nastavi, Gustave.

PETAR: A kakve su želje logornika? Što, dokle i u čemu može on snama?

BILOBRK: To ćemo mi odrediti, a ne on. Da ste nacisti: on je izgubio glavu!

VLADO: Nažalost još nije!

BLAŽ: Molim vas, dočekajte!

BILOBRK: Evo situacije: ne zna što bi, ne zna kako bi! Za sada on drži da Nijemci neće napustiti grad. A kako oni, tako i on!

VLADO: Radi tačnije informacije: ni sata nema kako je i zadnji Nijemac napustio grad.

BLAŽ: To je netačno! I tko uostalom širi ove alarmantne vijesti!

VLADO: Jesu možda neugodne, ali alarmantne nisu.

BLAŽ: Nisu? Nisu...?!

BILOBRK: Nisu, nisu! Htio sam reći...

PETAR: Recite, molim vas, u čemu i kako ste se složili s logornikom?

VLADO: Čini mi se to nam je pitanje već svima bilo na ustima.

BILOBRK: Eto, želi da zbog svojih ljudi, zbog autoriteta, morala njegovih boraca žrtvujemo ovo nekoliko ljudi sa sastanka, a onda...

BLAŽ: Ama čekaj!... Naravno, naravno... naravno, otkad znamo da smo sami... A velite, i zadnji Nijemac je otišao?

BILOBRK: Što vlakom što kamionima!

BLAŽ: Dakle, niti jednog nema... Bez ikakve potpore, gospodo, bez Nijemaca, situacija se iz korjena mijenja!... Mislim... logornikom se treba koristiti, ali ga moramo mimoći! Moramo, nema šta! Dakle, nastavimo! I to sa što manje riječi, jer, gospodo, svaki izgubljeni trenutak nam može biti od neocenjive štete! Da, štete!

BILOBRK: Da nastavim? Gospodo, treba da znamo za koga smo! I zatim, što želimo! Ovako veli logornik...

BLAŽ: To više nije važno!

BILOBRK: Samo malo strpljenja! Veli, ako slučajno pogine...

ZVONKO: Pobjeći će... znam da hoće, znam ja njega!

BILOBRK: Zvonko, dozvolite! Kaže, za taj slučaj da se netko postara za narod i grad! I apelirao je na nas kao na ipak dobre i ispravne Hrvate!

VLADO: A mi smo po sto puta na njega kao čovjeka, a opet nikom ništa.

BLAŽ: Gospodine suče, samo malo strpljenja!

BILOBRK: Baš sam i ja to htio zamoliti. Gospodo, zar da narod ostane obezglavljen!

PETAR: Kažite, što želite, što treba da učinimo, pa da se odlučimo, hoćemo li, možemo li...

VLADO: I imamo li za to hrabrosti.

VLAŠIĆ: Jest, tako baš!

BLAŽ: Slažem se sa gospodinom predsjednikom. Konačno, pametna riječ!

BILOBRK (*ne voli ako ga prekidaju*): Molim, molim!

VLAŠIĆ: Recite...

BILOBRK: Molim ja nisam kadar govoriti kada najvijek bivam isprekidan u mislima!

BLAŽ: A kako bi se ponio da si bio izabran za poslanika i u parlamentu isprespakan?

VLAŠIĆ: A koje li to stranke bijaše?

BILOBRK: U svakom slučaju opozicionalac!

VLAŠIĆ: A mislite možda sam ja iz uvjerenja bio uz vladu? Moralo se, moralo se!

BLAŽ: No-no-no, gospodo! Za mene ste obojica bili i ostali dobri Hrvati, i moji vjernici!

PETAR: Nastavite, gospodine odvjjetniče!

BILOBRK: Dakle, bilo da se logornik upusti u nepotrebno krvoproliće bilo da se povuče, mi, gospodo moja, treba da smo s jednim načisto: simpatije grada i sela su sve otvorenije za one u šumi!

VLAŠIĆ: Zaboga! Jest, govorkalo se o tome, ali tko bi i mislio da se čak i na to usuđuju!

BILOBRK: Dakle, gospodine Vlašiću, usudili su se!... Rekao sam, simpatije su s one strane barikada, a to može imati neželjenih posljedica!

BLAŽ: Ili kako smo ono nas dvoje formulirali: neželjenih u tome slučaju ako se s time ne budemo znali koristiti!

BILOBRK: Otimate mi misli!... Inače, tačno! A otkud to, gospodo moja, a zašto to, dragi prijatelji? Nemili događaji su natjerali ljude da traže zaštitu i, prosto naprosto, ljudi su bili prepušteni razornoj propagandi sume!

PETAR: Kraće, kraće, gospodine odvjjetniče! Nas ne treba uvjeravati.

BILOBRK: Ali mi treba da imamo pred sobom cijelu konturu naše prošlosti ako želimo pametno odlučivati o budućnosti! I, eto, zato ću u nekoliko riječi ocrtati događaje još nedavne prošlosti, da bismo što bolje mogli uočiti...

PETAR: Dozvolite, doktore...

BILOBRK: Samo još riječ—dvije! Otkuda da sam narod zna što treba da preduzme u ovim presudnim momentima?!

VLAŠIĆ: A bogami, ni ja sam ne znam!

BILOBRK: Treba da taktiziramo dok nam ne stigne bolja solucija!

VLAŠIĆ (*obraća se Petru*): Tko to treba da stigne?

BILOBRK: Pričekajte, molim vas! A evo što ja mislim: ako i stignu, mislim oni iz šume, niti hvali-niti kudi, već: sve svoje sile treba da ustremimo i usredimo na to da što više glava spasimo! A kada pametniji stignu, oni će nam reći što i kako misle! Glave su u pitanju, glave, gospodo moja! Završio sam!

PETAR: A jesmo li mi i sami baš tako sigurni za svoje glave? Neće li, recimo, Pejo iz Gornjeg sela ili Mujo iz Dolnjeg sela: „Eto, taj me osudi za pregršt drva, eto, onaj mi ne dade ni zere soli iz dućana?!”

VLADO: Svakako da će nam prebaciti što smo se upisali u ustaše.

PETAR: To se moralo, to smo raspisom primorani! I onda će s istim pravom i veličasnom prigovoriti što je čisto forme radi prekrštavao one!

BLAŽ (*uznemiren usporedbom*): Oprostite, ja jesam Srbe prekrštavao, i uvijek bih, ako su im glave u pitanju!

PETAR: Nesumnjivo, nesumnjivo, ali...!

VLAŠIĆ: Recite, pobogu, zar bih i ja mogao imati neprilika zato što nisam bio HSS-ovac? Naime, mislim, mogli biste im reći, eto, uvjerali ste me, danas sam drugoga stanovništva! Ha?

PETAR: Gospodo, gubimo vrijeme! Držim da je najbolje: kada dođu, onome koji nam bude donio najveći red i mir, tome se staviti na raspolaganje!

VLADO: Kao što smo svakome i do sada.

PETAR: Oprostite, ja...

VLADO: I ja sam već svačiji sluga bio. Bit ćemo i nadalje.

BLAŽ: Treba otvoreno govoriti! Sami smo sa svojom nevoljom! Sve sam više svjestan toga! Sat dva, dan dva, ovi će otići, a oni doći. A mi još uvijek ne znamo što bismo! Prijedloge molim! Evo moga! Zvonko je u našim očima još dijete, slažemo li se u tome gospodo? A ipak je on taj koji može odigrati vrlo značajnu ulogu!

ZVONKO: Znatiželjan sam i sâm: kako i kakvu?

BLAŽ: U izvjesnim se krugovima osjeća da Zvonka tamo znaju, da ga čak i poštoju i cijene!

ZVONKO: Mislite na one u šumi? Možda i znaju da živim, ali ne znam po čemu bi me cijenili.

BLAŽ: Čekaj, dijete! Eto, tko sad već od nas nije svijestan da je Švaba izgubio rat?

VLAŠIĆ: Zar...?! Zbilja?!

PETAR (*treba licitirati, došlo je vrijeme*): I hoćemo li mi, gospodo moja, vezati svoju sudbinu za njihovu da njihov grob bude i naš?! Ne, hvala!

BILOBRK: Gospodo, ipak nismo na teferiću! Dakle, gospodo, složimo se! Ja ne preporučujem otvoreni nastup protiv partizana!

VLADO: Čak smo voljni da im se priklonimo, ako nas budu uvažili! Zar ne?

PETAR: Da, gospodine kolega, da! A ima zašto da nas uvažuju, ima!

VLADO: Zbilja ima, iako ne vidim zašto.

PETAR: Mislite li reći da sam bio ustaša?!

VLADO: Ne, niste, doista niste bili, čak ste ih mrzili! A govorili ste, kao i ja sam, „Čekajte, čekajte, još nije vrijeme!”

PETAR: Ne zaboravite, svi mi znamo da ste potpuno nevin sjedili u ustaškom zatvoru!

VLADO: A jesam li ja što suprotno tvrdio?

PETAR: Užas, gospodo, užas, što nas sve može dočekati! Eto, ja znam da će mi u ovim prvim danima gradski ološ razvući još preostale prnje, rekvirirati ta dva uboga praseta...

VLADO: I zbog ta dva uboga praseta bi najbolje bilo da ovi odu a oni ne dođu! A i što će? Eto, zar ne, mi smo čak voljni i vlast da preuzmemo, zavedemo red, pomognemo narodu...

BLAŽ: Gospodine suče, to mi htjeli ili ne htjeli, to baš mi moramo!

VLAŠIĆ: Ja, ja, ja bih vas molio... molim vas, to malo tiše, jer tko zna! Zar ne?!

BLAŽ: Gospodo, nervozni smo.

PETAR: Zbilja, gospodo, dajte malo više prijateljskog tona u naš razgovor!

BLAŽ: Tako, tako, zbilja tako! Progledajte, zaboga! Pa mi jedan bez drugoga ništa nismo, ništa ne možemo! A skupa možemo da odigramo presudnu ulogu! Bilobrk kao HSS-ovac, gospodin Vlašić kao poznati prijatelj Srba...

VLAŠIĆ: Molim, ja, ja to ni ne poričem! Ali, naravno, ne...?!

BLAŽ: Budite mirni, u ovoj sobi riječi umiru!... A ipak, naš mali Zvonko će odigrati presudnu ulogu! On može, on i mora to!

PETAR: Govorite, govorite!

BLAŽ: Ništa osobito ništa komplicirano! On treba da bude tumač našega stava, istine o nama-kod onih! Jer, gospodo, ljudi koji su noćas prešli onima, partizanima, bili su najbolji prijatelji našega malog Zvonka!

ZVONKO: ... Prijatelji možda, ali to još ne znači da smo bili i istomišljenici!

BILOBRK: To mi vjerujemo, tako mi i želimo!

BLAŽ: Sinko... čak i logornik naslućuje da je tvoj Ivo Tolić prilično uvažena ličnost kod onih tamo!

ZVONKO: Ivu znam, Ivu i volim, ali i njemu pridajete preveliku važnost kao i meni samom! Ivo je dijete... kao još i ja sâm!

BLAŽ: Uglavnom, moraš biti oprezan...

BILOBRK: Čak, Zvonko dragi...

BLAŽ: Čak ga se moraš ovih dana kloniti! Da, logornika se dobro čuvaj!

PETAR (*vani se čuje kao da je netko prisilno otvorio neka vrata, a potom glasne riječi, svađa, psovka i težak hod*): Što bi to moglo biti...?!

BLAŽ (*iskreno iznenađen*): Zbilja ne znam! Da vidim...

6.

RATKO (*vrata se otvaraju, čuje mu se glas već prije ulaza isprepleten glasom starije žene. Sa župnikom se u vratima sretnu*): Dalje otud, vještice stara! Dalje jer ću te pregaziti! Nosite je... Luda stara! Zar da se meni isprepriječi? Strvina!

BLAŽ: Što ovo ima da znači?

RATKO (*nasmiješi mu se polupijano*): Spremni!

VLAŠIĆ: Lo... gornik!

RATKO (*prođe pored župnika do stola*): Da, logornik, da, ja sam!... Dobar dan, gospodo!

VLAŠIĆ: Hajde, hajde, dragi logorniče! Ima još rakije! Ovaj, Zvonko, ti si najmlađi, ded natoči mu!

RATKO: I sâm znam... Nezvan sam banuo, ha?

BLAŽ: Pijan si opet?... Sjedi!

RATKO: Velečasni, rado bih popio jednu kavu.

BLAŽ: I toga će biti. Sjedi... skloni tu rakiju ispred njega, Zvonko. Vidiš da je već pijan!

RATKO (*istrgne mu bocu iz ruke*): A zašto bi, kad se meni baš pije? (*Nategne i stavi bocu pred sebe*). Ako se kome pije neka mi se javi! Haha!... Ima ih tu, zar ne, koji me baš nemaju rado!

VLADO (*pošto baš njega upadno gleda*): Ako na mene ciljate, onda ste potpuno u pravu.

RATKO: Hahahaha! Uvijek sam volio iskrenost... izuzev sada!!

BLAŽ: Ti si pijan i bezobrazan! I lud!! Sjedi!

RATKO (*pijano se cereka, ali sjedne*): Od svega pomalo! Hahaha! (*Skoči*) Jest, razdražen sam, gospodine suče, razdražen kao čovjek koji će uskoro dijeliti megdan s vašim prijateljima!

VLADO: Ako pod tim mojim prijateljima podrazumijevate partizane, moram vas razočarati! I ja ih s isto toliko nemira očekujem kao i vi sami.

RATKO: S tolikom razlikom da bi vas možda samo strijeljali, a mene bi bezuvjetno priklali! Hahaha! A da se ja sa svojom bojnom povučem, svakako biste ih mirnije očekivali, zar ne?

VLADO: Neosporno.

BLAŽ: Ratko, hoću da razumno govoriš! Situacija je kritična ako su nas već i Nijemci napustili. A u svakom slučaju je druga negoli što je jutros bila... O novonastalom stanju treba da govorimo! Svoj nemir nećeš svladati rakijom, da znaš samo!

RATKO: Što! Da nećete reći da se bojim?!

BLAŽ: Ti možda ne, ali ja da! Ja se bojim i za tebe i za sebe, za cijeli kotar! Popij tu kavu.

RATKO: Misli li gospodin sudac da nemamo dovoljno snage da ovima pružimo otpor?

VLADO: A što je to važno što ja mislim! Ali međuostalim i to mislim!

RATKO: I što još mislite?

BLAŽ: Ratko, ne izazivaj!

VLADO: Mislim još i to da nisam na saslušanju u ustaškom logoru, već u privatnom stanu — kao gost velečasnoga! I to mislim!

RATKO: Cijeli svijet je jedna jedinstvena fronta! Po kojem bi pravu ova soba predstavljala nešto drugo?

VLADO: Možda bi o tome i naš cijenjeni župnik imao neko svoje mišljenje. Kao domaćin!

RATKO: I to bi moglo biti. Ali je tu odlučujuće samo to, što tu jedino ja predstavljam volju da onima iz šume pružimo otpor!

BLAŽ: Ti sebi već i previše dozvoljavaš. Idi u kuhinju i operi u hladnoj vodi tu svoju pijanu glavu!

RATKO: Pomalo sam nervozan. (*Povuče opet rakije.*) Nadam se ne čudite se.

BLAŽ: Govori što želiš! Nije vrijeme da se igramo vlasti i da sebi vindiciramo i takva prava...

RATKO: U gradu sam zakon i svo pravo samo ja! Konačno ja! Nijemaca više nema!

BLAŽ: Baš bi zato trebao da razumno govoriš! I da se sa sobom i s nama posavjetuješ!

PETAR: Svi tako mislimo, dragi logorniče.

RATKO: A što biste mi vi savjetovali, velečasni? Da se možda povučem?

PETAR: Ratko sine, više njih više vide! A možeš li poreći da smo mi svi tu ispravni i svijesni Hrvati?

BLAŽ: Jest, na takvom osnovu treba povesti razgovore! I to prvo o tome da li nam je svaka hrvatska glava mila ili nije! A meni jeste! I moja i tvoja!

RATKO: Od mile ima i milija. I najmilija. Uostalom... Zvonko, budi dobar, natoči mi još jednu rakiju.

BLAŽ: Dobit ćeš još kave. I nadam se, pametni će ljudi da se razgovaraju.

PETAR: Tako, to treba!

RATKO (*ispije rakiju*): Prošle nedjelje su minirali njemački oklopni vlak.

BLAŽ: A mogao je biti i naš, s našim ljudima! Još začudo, što mene i mog zvonara u svom prvom bijesu nisu strijeljali, a nosio sam utjehu čovjeku na umoru! (*Toči kavu.*)

RATKO: A vlak su minirali naši, Hrvati. Ne? No! Može li mi biti baš svaka hrvatska glava mila?

BLAŽ: Ti koji se bore protiv hrvatskih interesa, to nisu Hrvati.

RATKO: Znači, onda se još uvijek slažete sa mnom da ti Hrvati koji su noćas pošli partizanima da to nisu Hrvati već izrodi!... Zvonko, ti ne znaš koji su to, koji su pošli?

ZVONKO: A otkud bih znao?

BLAŽ: Doista, otkud bi znao? Treba se čuvati onoga što ulica priča! Ratko, ja za Zvonka jemčim kao i za sebe sama!... I ne slušaj što ulica brblja!

RATKO (*pijano klimne glavom pred sebe*): A i Gordana Palić je među njima... Hm, Gordana! Lijepe mi Hrvatice!

PETAR: Polutanka je.

BLAŽ: Da, majka joj pravoslavka.

RATKO: Bila!... Da-da, bila!

VLADO: Zaboga!

BLAŽ: Ratko, nadam se šališ se!

RATKO: Za to već nemam vremena... A ni moji nisu imali vremena za ispitivanje, a nije htjela da progovori... Takvo lijepo ime: Gordana, a u takva izrada!... Zvonko, da ti slučajno ne znaš, gdje je nestao naš Ivan?

ZVONKO: I sam si čuo od njegovih: otputovao je.

RATKO: Orijent-ekspresom za šumu! Hahaha!

ZVONKO: Ja sam drukčije informiran.

RATKO (*pijano lupi dlanom po stolu*): E, vidiš, ja sam baš po tu informaciju došao!

BLAŽ: Ratko, ili se svladaj ili... čut ćeš i od mene neželjenih riječi! (*Ratko samo slegne ramenima.*)

VLADO: Ako već nas i ne poštuju, gospodina župnika biste morali.

RATKO: Muči, gospodine suče!

BLAŽ: Pijani balavac! (*Uzme flašu s rakijom ispred njega, a Ratko se napit ceri.*)... Sada više nikakav Ivo nije u pitanju; o tome treba da govorimo, kako ćemo spasavati narod i sebe! I tebe, bezumniče!

RATKO: Hahaha! Baš dobro, bezumnik! A kako biste ovoga tu nazvali? (*Pokaže na Zvonka.*) Ovog, ovog, ovo popvsko pile! Hahaha! Još ni župnik nije a već ima ljubavnicu! Gordanu, hahaha!

ZVONKO: Rakija ti je oduzela pamet, ako si je ikada imao.

RATKO: Pop a zaljubljen, hahaha!

ZVONKO: Još ni to ne bih smatrao grijehom!... Uostalom, volim što me je gospodin župnik pozvao u ovako boguugodno društvo.

BLAŽ: Zvonko!

VLAŠIĆ: No, gospodo moja, dosta je bilo, dosta! Hvala na društvu, ali ja bih, eto, morao kući, a vi kako hoćete. Znao kako je: žena, djeca, možda nešto i u radnji...!

RATKO: Nitko se iz ove kuće ne kreće prije negoli što doznam gdje se nalazi taj vrlo prijatelj našega Zvonka!

BLAŽ: Ratko, ne čini li ti se da je ovo već ipak previše?

VLADO: Pa ako je i od logornika!

RATKO: A meni se čini, da je ovo preglasno — iako je od Hrvata! Jasno?! Za vas sve neka je ovo jasno, za sve vas!

BLAŽ (*Ratko je pijano skočio i kao suludo hoda po sobi i krvnički mjeri društvo*): Vjerujem da se Ratko nalazi u nezavidnoj situaciji kada se ovako zaboravlja. Zato bih i volio da se ovaj razgovor što prije okonča.

RATKO: Zvonko, to je bio poziv za tebe. Govori!

PETAR: Ratko sine, nije li u pitanju obična insinucija?

ZVONKO: A što onda, recimo, ako ja ne budem progovorio...

RATKO: Oh, jošte kako da ćeš progovoriti!

ZVONKO: Dozvoli da završim! Recimo, ne progovorim li, jer ništa ne znam, a što onda?

RATKO: Muči!... Da znate, pripremaju napad; i oni spolja i ovi iznutra! Ako će već oni spolja, hajdede, neka pokušaju! Ali ću se ovih iznutra dotle otarasiti!

VLADO: Nas dvojica nismo prijatelji, ali progovorimo kao ljudi. Recite, ima li smisla da se branimo?

RATKO: Povuci ću se, ali dok im proredim redove. Da ih što manje nađem kada se budem vratio. Vi žudite, gospodo moja, za mirom a ja za pobjedom!

BLAŽ: Smatraš li mene manje dobrim Hrvatom od sebe?

RATKO: Ali ne i ustašom!... Hajde, ne gnjavi, Zvonko! Progovori! Znaj, bilo je i žilavijih ljudi, tvojih prijatelja, a opet su progovorili.

ZVONKO: Ni metkom ne možeš ništa izvući iz mene. Ne možeš jer ja ništa ne znam... Ja sam i među vama i među njima bio samo: bogoslov!

BLAŽ: Shvaćaš li, Ratko, koliko su ovo tačne riječi našega Zvonka?!

RATKO: Ništa ja ne shvaćam jer neću da shvatim! Ja vrlo malo živaca, a još manje vremena imam za tebe, Zvonko! A Ivo mi treba! I da znaš, bude li trebalo, i to ću zaboraviti da smo nekoć ipak bili prijatelji!

ZVONKO: Da, srećom samo... bili!

RATKO: Muči!... Dakle? (*Zvonko je prišao peći i sleže ramenima. Prošeće se pored Zvonka i iznenadno ga udari pesnicom po licu. A potom, mirne savjesti, nastavi da se šeće.*)

BLAŽ: Ratko, ja zabranjujem!

RATKO (*ni ne poslušao, već se šeće, pa stane mirno pred Zvonka koji drži rubac na ozljedi. Tiho, mirno:*) ... Vidio si da sam pomalo već nestrpljiv. Hajde, da ne

gubimo vrijeme... Znaš, Zvonko, netko tko te dobro poznava veli da ćeš kod prve glasnije riječi progovoriti!

ZVONKO: Uvijek si bio priglup, ne manje si i sada još...

RATKO: Zar tako baš?! I dalje?

ZVONKO: Da si uspio u meni probuditi strah, a ne bijes... možda bih ti nešto i rekao, pa ma i od toga što ne znam.

RATKO (*pogleda zbunjen i ostale prisutne, jer možda ni nije razumio Zvonkove riječi, pa ga u bijesu opet ošamari*): Muči!

ZVONKO: Da, jako si glup... A inače, velečasni, vi ste sporazumni s ovim postupkom?

BLAŽ: To izvinjavam sebi!

RATKO (*ne obazire se na njihov sukob. Izvadi revolver i s njime se poigrava pred licem Zvonka.*): Kako si se usudio da vrijeđaš gospodina župnika! (*Iza kraće pauze, udari ga drškom revolvera. Zvonko padne na peć.*) Ovo za uvredu! A ovo da što prije progovoriš! (*Udara ga rukom i revolverom.*) Progovori, pseto jedno!

VLADO (*skoči, ali ostane pokraj stola*): Pa ovo je životinja!

RATKO (*kao da se ništa nije zbilježilo, mirno se obraća Vladi*): Mislite?

VLADO: Vidim!

BILOBRK: Dakle, ovo su ustaše!

VLADO: Velečasni, ne spriječite li ovoga luđaka, vaš činim odgovornim!

PETAR: Gospodo, mir, mir!

BILOBRK: Namamio si ovo dijete ovome krvoloku...

RATKO: Dosta!! (*Upereni revolver i zakrvavljene oči zavedu mir.*)... No, velečasni...? Opravdajte i sebe i mene.

BLAŽ: ...Žalim što se ovo u mom stanu moralo zbiti.

BILOBRK: Gospodine župniče, ja nemam hrabrosti da se ovome oduprem... ali vašega se prijateljstva stidim.

BLAŽ: Gustave!... Gospodo, razumite...

VLADO: Vi shvatite tko ste i što ste učinili! I do sada ste nam mučki izvlačili riječ po riječ, pričali nam Markove konake da dočekate ovoga bezumnika, da pokaže što umije i što zna!

BLAŽ: Skloni to oružje! I reci im da ja nisam znao da ćeš doći! Reci im, tako ti boga!... (*U to neljubazno zakucaju na vratima. Joka promoli svoju glavu, pogledom traži Ratka i stane u vratima.*) Što želiš tu?!

RATKO: Kojega ćeš vraga!

JOKA (*njega ni malo ne zbunjuje neljubazan ton*): Onaj što... (*Pokazuje čovjeka koji vuče uže kada zvoni.*) ...hoće s popom da govori.

BLAŽ: Nemam vremena za razgovore! Idite!

RATKO: Idi! I, Joka, ni bog više da ne priđe župi! Pucaj ko god se usudi! (*Zalupi vrata za Jokom.*)

7.

ZVONKO (*spuštajući se na stolicu pokraj peći, kroz suze!*): Otac je bio. Otac.

BILOBRK: Čika Pavo je bio, a mi...!

VLADO: Gospodine logorniče, sada potvrdite velečasnom da nije znao da ćete doći! Niste znali, zar ne, a niste se usudili pustiti unutra oca ovoga djeteta jer bi vas smlavio! I vas i njega! Smlavio!

RATKO: A što ga vi niste dozvali, gospodine suče? Hahaha!

VLADO: Jer sam kukavica! Kukavica sam, ali ne i zločinac kao ovaj gospodin!

BLAŽ: Gospodine, vi ne znate što govorite!

VLAŠIĆ (*histerično*): Ja hoću da odem odavde, ja moram!! (*Ratko uperi na njega revolver, pa ga nestane u stolici.*)

BILOBRK: Sada nam bar to recite, što želite od nas.

BLAŽ: Gustave, vjeruj da je sve ovo protiv moje volje! Ja za ovo ne odgovaram, i ja u najvećoj mjeri osuđujem ovo nedjelo! Osuđujem, Ratko, osuđujem! I znaj, za sve ovo ćeš odgovarati!

RATKO: Hajde, umukni, babo jedna! (*Udari Zvonka.*) Govori, majku ti...! Govori!

BLAŽ: Zvonko, sine moj...! Zvonko, vjeruj ne znam što da ti savjetujem.

ZVONKO (*više kroz tugu negoli kroz mržnju*): To možda da se pomolim za dušu ovoga krvoloka.

RATKO: Muči! Ubit ću te, progovoriš li još!

ZVONKO: To i hoću! Ubij!!

RATKO: ... Oh, varaš se. Najprije ćeš progovoriti, a onda ću tek vidjeti što ću s tobom! ... No, jesi li se predomislio? Nećeš da odgovoriš? Pitam te! ... Auh, sto ti bogova ... Govori, govori! (*Izbezumljen hoće da nastavi tući Zvonka.*)

VLADO: Ostavite to dijete! (*Poleti da spasi Zvonka. Ratko se okrene i opali metak u njega. Vlado iznenađen pogleda Ratka, pa na prisutne. Posrće i dođe do stolice. Sruči se na stol.*)

8.

JOKA (*uleti s revolverom. Stane u vratima.*)

RATKO: Ništa, ništa, Joka! Ispitivanje je u toku! Hahaha!

JOKA: Hahahahaha! (*Bez riječi pođe van.*)

RATKO: Kako vidite, diskusije mi samo oduzimaju vrijeme.

ZVONKO (*na pucanj je došao k sebi. Dovuče se do Vlade, vidi da je ranjen. Ruke mu ostale krvave, pa kao ustrašeno dijete odskoči snagom svoga straha i poleti na Ratka.*): ... Ubico, ubico! I mene ubij, ubij..! (*Htio ga je udariti, ali ga Ratko odgurne pa padne.*) I još ovi tvrde da su ljudi, i za ove još kažu da ih treba spasavati! Sramota mi je što sam Hrvat, sramota mi je!

RATKO: Kada prestaneš da cmizdriš, započet ćemo naš razgovor.

ZVONKO: Niti riječi, niti riječi nećeš čuti! (*Opet hoće da poleti na njega.*) Ubij, ubij, kukavico!

RATKO (*baci ga na stolicu*): Dosta! ... Joka, Joka!

9.

JOKA (*stane u vratima*): Je li je i moja pomoć potrebna?

RATKO: Vidi noža u Joke, vidi, junačino! Gospodo, vjerujte, nikoga još ovaj čovjek nije ubio! Siječe, sjecka, ali ubiti! To ne, to nikako!

JOKA: Ja sam samo isljedni organ, hahaha!

RATKO: Progovori, jer inače polazimo u našu kuću. A znaj, tamo ćeš s Jokom imati razgovora.

BLAŽ: Ratko!

RATKO: Dobro, dobro, velečasni! Dat ću mu još jednu priliku! Eto, ne treba da progovoriš. Odvedi nas, покаži gdje ti se prijatelji skrivaju i onda bježi bestraga!... No, Zvonko?

BLAŽ: Sine, prekрати i nama muke. Odvedi ih. Pod mukama bi i tako progovorio, ti ne bi izdržao, ti si slab, nejak, ti si curica! Zvonko, molim te, poslušaj nas!

ZVONKO: Da, ja sam curica... ja samo neka sviram... Ne mogu progovoriti jer ništa ne znam... Ne! Ne ću da lažem, gospodine župniče, ja sve znam, sve! Ali neću da progovorim! Neću!!

RATKO: Hoćeš, majčin sine! *(Hoće da mu pride s nožem, ali ga župnik zadrži jer on još ima uvijek argumentata. Već prilazi Zvonku s pokretom punim riječima i razumnim argumentima, a u to zazvoni. Nemirno odzvanja. Čudan mu je zvuk, neobično progovara zlosutno i nemirno, kao alarm i aleluja. Uznemireni pogledi Ratka i Blaža se nađu.)* ... Što je to, velečasni...?!

ZVONKO *(kada to vidi, narasta to dijete; odlučio se i pun je mira, čak pritajene radosti. Pokazujući na Joku, čiji je nož isto zablistao i prilazeći Ratku):* Ratko...! Reci ovome neka ostavi taj nož... Idem. Pođimo! *(Pođe, sklanjaju mu se s puta, a Ratko kao poveden ide za njim.)*

z a v j e s a

III ČIN

Mjesto događaja je slika iz prvog čina, u stanu Pave zvonara. Nikakvih bitnijih promjena.

1.

MIRO: ...Mi čekamo i uvijek čekamo...! A volio bih znati što čekamo?

GORDA: Nas dvoje, mi naprimjer, blagotvornu noć... Nadam se, pretpostavljaš, da se ne bi baš najljepše proveli da Ivu i mene ulove.

MIRO: Naravno! I naravno da nisam tako mislio!... Imali ste prilike da ostanete na sigurnom mjestu, a vratili ste se.

IVO: Morali smo. Dosta?!

MIRO: Nije dosta! Jer zašto ne biste i meni saopćili?

GORDA: Jer nam je tako rečeno. Prema tome, nepotrebno se uzbuđuješ.

MIRO: Uzbuđuje me Ivino ponašanje! Uobražava da je u najmanju ruku neki vojskovođa!

IVO: Ništa ja ne uobražavam... Znam i ja, kao što bi i ti trebao da si svijestan, da smo mi donedavno „studirali” po Zagrebu... da nas ne bi ustupili Švabi na izobrazbu.

MIRO: Ja imam svoje ispite!

IVO: Ja ih nemam. I, zapravo, strašno su ovi naši neuidavni! Što se nisu primirili bar do naše diplome!

MIRO: Ništa prije nisi pristupio Pokretu negoli što sam ja!

IVO: U zadnji čas! I sad nam krivo da nam makar tko zapovijeda, da nam makar tko daje kojekakve zadatke.

MIRO: Ako ih ja i nisam, ti si ih svakakò zadivio! Zar ne, ti si danas ove još preostale Švabe potjerao sve do Broda!

GORDA: Ako to i nije, dva mosta je digao u zrak.

IVO: Mostića, zapravo... ali, eto, na pruzi.

GORDA: Neka su i mostići! A tko je, ti ili on?!

MIRO: Njemu su povjerili.

GORDA: A vlak...? kad već nabrajamo!

MIRO: Nisam li morao hitno oputovati?!

GORDA: On je sinoć ustrijelio onoga ustašu na otvorenoj ulici!

MIRO: ... Nisam ni znao da je on to bio... Srećom ne znaju da je on to bio... mogli bi mu roditelji stradati da znaju.

GORDA: Zbog toga „mogli bi nam”, već se tri godine samo zgražamo.

MIRO: Značimo li mi uopće što s našim prilogom u ovoj divovskoj borbi?

GORDA: Očekuješ priznanja?

MIRO: Pa što ti to sve pretpostavljaš o meni!

GORDA: A vidiš, ja sam već dobila priznanja: savjest mi je mirna!

IVO (*gurne ga prstom u grudi*): A da znaš, ja čak i uživam!

MIRO: Drugo si ti, ti si avanturista! Pametan se čovjek neće povoditi tvojim primjerkom.

GORDA: Skori će dani pokazati za čijim se primjerom treba povoditi.

MIRO: Kukavica sam?

GORDA: Svi smo, tko manje tko više; ali ima tko manje a tko više računa!

MIRO: Gordo, shvati već, mene je strah za vas!

IVO: Ovako to mora biti!

MIRO: Ama, ti prosto uživaš u ovom ilegalnom stanju! A kakva je korist od toga!

GORDA: Trebao si izvršiti svoj zadatak, pa bi možda od toga bilo.

IVO: Ali on je morao hitno oputovati, a ovaj mu zadatak nije dovoljno razuman!

MIRO: Želite li me moralno diskreditirati?

GORDA: Vidi, ostavi nas već na miru! Mi smo voljni da sve vjerujemo, ali shvati da ima momenata kada čovjek želi šutjeti!

MIRO: ... Znači, voljni ste da vjerujete, ali uvjereni baš niste. Hvala na ovakvoj prijateljskoj susretljivosti... Dobro!... Znajte, i protivu svih razumnih razloga, ja idem!... Ali nemojte misliti da ste me uvjerali! Ne!

Znam da srljam u sigurnu propast ali idem! Možda ću postati i neki heroj — sleđenih očiju. Ali idem! A vama, sretno!

GORDA (*s autoritetom, ali bez naročitog naglašavanja ili gesta*): Rekla sam, miruj.

MIRO: Hoćeš da me prinudiš da svršetak rata dočekam pod sumnjivim okolnostima? Nisam udovoljio svom zadatku! Molim, pokušat ću i po cijeni najveće opasnosti!

IVO: Miruj, miruj, ovdud se nećeš udaljiti.

MIRO: Neću...?! Vidjet ćemo! (*Pođe.*)

IVO (*kad prođe pored njega, uhvati ga za mišku*): Miruj!

MIRO: Čuo si da neću!

IVO: Hoćeš baš da vidiš, jesam li kadar da to spriječim?

MIRO: Ti dovodiš u pitanje cijeli naš uspjeh!

IVO: Uspjeh već ne može doći u pitanje, već samo naši životi! Tako! (*Gurne ga od sebe prema unutrašnjosti sobe.*)

MIRO: ... Nije svatko bez živaca kao ti.

IVO: A veliš, nemam ih! A koji je to vrug što me steže od guše do pupka!

MIRO: Kako koji dan bliže kraju sve većom vidim opasnost... sve manje i manje spavam i... i svaki me šum već straši! Još dan-dva, a hoćemo li dočekati kraja, nećemo li zadnjeg trenutka pasti?

IVO: I onda smo još uvijek bolje prošli od onih koji su već prvih dana izginuli.

MIRO: Jesmo, jesmo, ali...!

GORDA: Ti misliš da mi nismo željni života?

MIRO: Ne-ne, ne možete vi mene shvatiti...! Već danima imam pred sobom sliku kako će biti kada ovo nevrijeme prohuji! Radio bih, vikao ulicom, radovao se, toliko bih još toga da vidim! Da ulicama prolazim i danju i noću, da mi ne muči svakoga trenutka mozak taj prokleti: „Stoj, stoj! Pucat ću”!

2.

PAVO (*izlazi iz sobe, još sjecka komad kruha nožem i žvače s puno mira. Na svakoga bi njegova nasmješana pojava djelovala*): A kako, djeco? A koje je već vrijeme?

GORDA: Pola pet, odmah će pola pet.

PAVO: Oho, dotrejali cara do duvara! Hajde onda da one babe potjeram iz crkve, i da vidim mudruju li još oni... Ako Zvonko slučajno naiđe, ded, pripazite na njega. (*Nasmijan im namigne i krene.*)

3.

MIRO: ... Kako da ne budem nemiran kad...! Cijeli grad bruji da se ustaše spremaju na otpor, a još ni takozvani neodlučni ne znaju šta bi!

GORDA: Pa?

MIRO: Zaboga, Zvonko je na sastanku tih umjerenih!

IVO: Ali sastanak umjerenih nije valjda sastanak umjerenih i ustaša?

MIRO: A ako i do toga dođe?

GORDA: Govori jasnije!

MIRO: Barem da nisam došao, barem da ne znam gdje ste! Nikome, razumijete, nikome, još ni sebi ne vjerujem!... Zaboga, vi zaboravljate da je župnikov zvonar!

GORDA: Ne ručaju za istim stolom.

IVO: A ima sina, koji je minirao vlak.

MIRO: Još malo, pa heroj!

GORDA: Zvonko nema takvih ambicija.

IVO: Gordo, meni je dosta! Ovaj ko da nema druga posla nego da mi tu mudruje sat-dva prije oslobođenja!

MIRO: Ili prije smrti!

GORDA: I poštena smrt je cilj.

MIRO: Život kao cilj je svakako ljepši.

GORDA: Misliš, Zvonku nije stalo do života? A ipak je želio da baš on podmetne minu!

IVO: A je li, mudrijašu, a šta bi ono jače u Zvonka od drhtave ruke!

MIRO: ... Želite li da otvoreno govorimo?

GORDA: Ne razumijem.

MIRO: Eto, recite, priznajete li da su Zvonkove snage oskudne?

GORDA: Fizičke.

IVO: Možda!

MIRO: Reći ćete da sam zlonamjieran... recite, jeste li vi baš uvjereni da nam Zvonko ne bi popustupio pod... pod, recimo, pod malo težim duševnim pritiskom?

GORDA: Zvonko ni sam nije svijestan da on nas svi-ju najiskrenije mrzi!

MIRO (*s aluzijom bliskom ironiji*): I voli?

GORDA: Jest, i to!

MIRO: Nisi me razumjela... Šta mislite da li bi on podnio šamar — dva? Ja vjerujem, ja hoću da vjerujem da on želi da ne progovori... da bi on u takvoj prilici volio da niti ni riječi ne progovori, da junački umre, recimo... da, to on želi! Ali?!

GORDA: Govori!

MIRO: Da vi znate kako ovi umiju zvjerski da namuču čovjeka!

4.

IVO (*pauza. Asocijacije lete takvom brzinom da nemaju vremena niti jednu od pomisli da prekontroliraju. Ivi padne pogled na zavezani prst Mirin. Zgrabi ga za ruku i jednovremeno vikne*): Pokaži taj prst!

MIRO (*otrgne se neobičnom snagom, koju mu je samo strah mogao dati*): Ostavi se...! (*Snade se.*) Udario si mi... a boli kao vrag. Rekao sam ti već da su mi vrata začepila prst.

IVO: Da, to si odmah rekao čim si ušao. (*Kao slučajno dođe do stolice u blizini vrata. Vreba Mirin pogled, ali se smiri. I kao da se samo poigrava sa svojim revolverom.*)

MIRO (*duše u prst govoreći Gordi*): Boli me.

GORDA: ... Počeo si ono o Zvonku.

MIRO: Možda nisam trebao.

GORDA: ... Prijeti li mu kakva opasnost?

MIRO: Mene je za vas briga. Naime, dok su ovi tu, uvijek će nam prijetiti opasnost.

GORDA: Ti nešto i određenije znaš.

MIRO: Ne, ne! ... Sve te zloslutnje žive, množe se... i, čudno, bliske su već predosećanjima... Ne razumiješ me? ... Nigdje ne vidim sebe u danima poslije oslobođenja. Možda je to uobrazilja, možda strah, ali postajem nemiran i malodušan. Pokušavam sebe predstaviti na radu — ne mogu, na ulici među svetom — ni to; među drugovima, među borcima... ne mogu!... A ti? Jesi li ti baš sigurna da ćeš živa dočekati kraj?

GORDA: Možda neću, možda ni Ivo neće... ali onda nećeš ni ti!

MIRO: ... Kako?! ... Molim da rastumačiš (*Kad ne reagira:*) Čini mi se da vi mislite, da sam ja Zvonka odao logorniku.

GORDA: Ništa ja više neću da mislim, i ne mogu, Miro! Tu se natežeš, za sebe se brineš, nešto izigravaš, a kako to da mi ni riječi ne govoriš što mi je s majkom!

MIRO: Ništa ja ne znam, ništa ja nisam čuo.

GORDA: Što osjećam, kako mi je, ja svome prijatelju ne želim... A ako se još ni Zvonko ne vrati, više ćemo znati! I onda me se čuvaj!

MIRO: Gordo, ja... pa ovo je histerija! Da, ti si histerična! (*Nervoznim kratkim smijehom traga za prirodnim glasom, nemarnim, bezbrižnim*): Ja... ja mislim, bar biste toliko trebali da znate, da se nisam mogao priključiti ovima već ni zato što su na izdisaju! Da ponovim? Zato, što su na izdisaju! Kad nisam zavremena, neću valjda sada!

GORDA: Reci onda, što si želio s onim insinuacijama?

MIRO: Ne ću da svojom bezbiječnošću isprobavamo granicu otpornosti Zvonka.

GORDA: To sam samo htjela da čujem.

MIRO: Ne razumijem te?

GORDA: Ni ne primijecuješ već da nam na raznorazne načine govoriš o tome da je Zvonko u opasnosti.

IVO: Danas je previše brbljao, još više negoli inače.

MIRO: I tebe, i Pokret, i Zvonka i svakoga sam mogao izdati, ali Gordu ne.

IVO: Po mene si došao, a mislio si da je Gorda u šumi.

MIRO: Gordo, da sam tebe izdao, izdao bih...

GORDA (*prekida ovu sentimentalno namještenu izjavu*): Ako si bilo koga izdao, izdao si i mene.

IVO: A nju ne bi iz obzira što je žena?

MIRO: Što je žena, koju volim.

IVO: A pošto osjećaš da je Gordi Zvonko najmiliji, to si ga se otarasio.

MIRO: Ja...? Eno ga živa i zdrava kod župnika!... Cijelo vrijeme vam govorim o tome da smo svi u opasnosti, a vi brigu brinete o Zvonku... A pitam vas, tko vas je sklonio na ovo sigurno mjesto?

GORDA: Čika Pavo! Pa?

MIRO: Još ovo da vam kažem, pa zaključajte! Pro-lazio sam ispred crkve, župnik, čika Pavo i logornik su tu stajali... Župnik veli: „Ako tko zna, Zvonko zna, Ivo mu je od brata više...”...

GORDA: A čika Pavo?

MIRO: Veli, „Pod prvim šamarom bi progovorio, zato ništa neće ni da zna!”

GORDA: I dalje?

MIRO: Morao sam proći da me ne zapaze.

IVO: Čika Pavo bi zadavio onoga tko bi mu Zvonka poprijeko pogledao, a ne ošamario!

MIRO: Ne sumnjam... ali, nije li nesmotreno dao ideju ovome zloduhu? (*Čuje se pjevušanje Pave, pa se Miro uznemiri.*)... A... a što je to? Tko to može da bude!

GORDA: Čika Pavo dolazi. Pjevuši da znamo da je on.

MIRO: Ne, zar ne, ne treba mu ništa govoriti... Treba naći priliku kako da se ovdud sklonimo.

5.

IVO (*čim je Pavo ušao*): Čika Pavo, što je sa Zvonkom?

PAVO: ... I logornik je kod župnika. I nekoliko ustaša je u župi. A o tome nije bilo riječi.

GORDA: Ništa nije u redu.

PAVO (*kao sebi tumačeći*): Da nije samo to što mi ono jedan ustaša pred vratima reče, da očekuju napad... Pa je došao na savjetovanje. Čuj, dijete, bit će! Župnik prosto bjesni!

GORDA: Znači, doznali su da se priprema napad.

MIRO: Pa moraju očekivati kad svi znaju da su se Nijemci povukli. Toliko pameti ipak i oni imaju.

GORDA: Miro, sada bi mogao da završiš onu priču!

MIRO: Ali, Gordo! Konačno, ja nemam nikakvih dokaza, to su samo indicije, možda samo zbog straha za vas!

IVO: Pa dobro, po toj tvojoj pretpostavci, tkoje izdajica, Zvonko ili čika Pavo, ili obojica?

PAVO (*mučna pauza. Tek baci pogled na Miru i potom*): Mome Zvonku niti dlaka ne smije s glave!

MIRO: Jesam li ja i jednom riječju rekao da je tko od njih izdajica? Molim vas, ne brbljajte koješta!... Konačno, kako bi mi i mogla pasti naum pomisao da je Zvonko izdajica kad je on minirao onaj vlak!

GORDA: Nije Zvonko, čika Pavo je.

PAVO: To je sve jedno, ja ili on.

MIRO: Zaboga, ako Zvonko progovori!

PAVO: Jest, misliš reći će: „Babo mi je minirao vlak”!

MIRO: ... Oprosti, sada već ja brbljam koješta!

IVO: Rekao si nam, čika Pavo je govorio logorniku da bi Zvonko za prvim šamarom progovorio.

MIRO: A misliš ne bi?! Bojim se, još i ja bih!

PAVO: Zvonko... ne bi! *(Dok pripaljuje cigaretu, Gordi:)* O mome Zvonku ja ni sa kime nisam govorio... *(Nitko ne reagira, čak se ni ne pogledaju. Miro se jedva primjetno trgne, ali se snađe i skriva ruke pod miške kao da se boji da ne vidi da mu drhte.)*

GORDA *(da baš nešto pita):* U crkvi već nema nikoga?

PAVO *(zaniječe):* Ona četvorica su već tamo... Malom Stipi da oči iskoče, tako mu se sjaje. Rekao sam im, ne pucati, već metak-dva pa ustaša. A ja ću im se pomoliti za dušu-ako su je uopće imali.

GORDA: Čika Pavo... da neće logornik Zvonka? Ako u što sumnja, namučili bi ga.

PAVO: ... Znam, dijete... *(Uzme joj ruku i gleda sat.)* Vidiš, još samo koji minut... Da ga i muči, koji minut će samo, pa evo kraja... *(Pomiluje Gordu po kosi jer vidi ogromnu brigu ovoga drugog djeteta.)* Ne boj se, ništa našoj curici neće biti.

MIRO: ... O čemu vi to govorite?

GORDA: Čika Pavo, već i zbog Zvonka pođite bliže zvonu. Svaki čas može započeti... i mučenje Zvonka i dolazak naših.

PAVO: Rekao sam djeci, čuju li prve rafale: vuci zvona, vuci dok ne popucaju! Koliko i veliš da je sati?

GORDA: Malo pa pet.

PAVO: Evo, mator pa sam još i ja nestrpljiv. Nemaj brige. A sad put pod noge.

GORDA: Zvono, pa odmah po Zvonka!

PAVO: Ne brini, svako zvono po jedan top! Ivo, sretno uskrsnuće!

GORDA: Zvonku ne dajte ulicom! Molim vas!

PAVO: Ne brini, u mene može, u njega neće... (*Ivi već na vratima:*) A ovu curicu da si pod krevet i da ni glavu ne promoli dok ne začuje pjesmu! (*Zvona zazvone, nemirno, prijeteći, a glasovi im se izmiješali s rafalima, metcima.*) ... Sretno! ... Gordo, čuvaj se! To me opet Zvonko molio! (*Ode.*)

6.

GORDA: Hoću, hoću...! Ivo... tako sam slaba, tako bih zaplakala.

IVO: Sate gledaj, sate, Gordo.

GORDA (*pogleda, skida ih s ruke, veže Ivi na ruku*): U pet i deset krećeš... Ako i Zvonka izgubim, jer majku sigurno da sam... cijeli me dan guši... Ona bi mi oprostila što zbog Zvonka plačem... je li?

IVO (*jedva istenje*): Aha..! Bi sigurno.

MIRO: Što se ovdje zbiva?

IVO (*za trenutak privuče k sebi Gordu, pa priđe ormaru i vadi mitraljetu*): Čuo si od čika Pave: hoće da odzvoni kraj paklu.

MIRO: Ta zvonjava je početak napada? (*Ne odgovaraju mu, brinu se za sebe, a Ivo ne skida oči sa svoga sata.*) ... Tako dakle? ... Za koji minut smo slobodni...a ja sam pod sumnjom da sam izdajnica... Ne znam kako da vam to rastumačim, sada već ni ja ne razumijem sebe... Strašno sam se bojao da ne poginem... Ja želim još živjeti, shvatite to!... Vjerujte mi, ništa ja velečasnom nisam govorio, niti riječi nisam!

GORDA: Koliko još Ivo?

IVO: Još osam.

MIRO: Kuda će to Ivo?

GORDA: Da ruši bunker kuda naši treba da prođu.

MIRO: Zašto i meni niste takvu dužnost povjerali! Mene ste slali u sigurnu smrt!

GORDA: A bunkere rušiti je životno osiguranje.

MIRO: I sami ste vidjeli, da se logornik već danima ne kreće bez pratnje!

GORDA: Pa i danas je bio s tobom.

MIRO: Ali mu je pratnja bila nedaleko od nas! Zar je logično čovjeka slati u sigurnu smrt?!

GORDA: Ništa nije sigurno! Ali bi smrt logornika unijela pomutnju među još preostale!

MIRO: ... I sada, ako logornik namučí Zvonka reći ćete da sam ja svemu kriv... Je li, zar ne, čika Pavo je rekao da će zvona dokrajčiti njegove muke!

GORDA: Ali možda i život!

IVO: Još tri, Gordo!

MIRO (*bio je u blizini prozora i pogledao je van*): Gordo, ustaše su pred školom! Ovamo će!

GORDA: Neka! Kraćemo, Ivo. Sada moram i ja... Hoće li Zvonko doživjeti kraj ovoga pakla? Miro, mi moramo poći. Izdao si nas. Sudilo bi ti se... Znaj, volim Zvonka, ali te neću zato ustrijeliti da ti se zbog njega svetim...

MIRO (*kako je vidio da ona diže revolver na njega, ustrašen se baci na prozore, rastvore se prema vani i izbaci se na ulicu*): Ne, ne! Gordo, ne! Namučili su me!

IVO (*skine podignutu ruku Gorde pa opali iz mitraljete za Mirom*): Ti ne!

GORDA (*zahvalna ga pogleda, te umorno*): Pođimo, Ivo!

7.

PAVO (*igra zvona i metaka; rafali i povremeni top; puščani plotuni. A zvona nemirno zvone. Pavo uđe. Nikoga ne vidi. Priđe prozoru i gleda ustrijeljenog Miru. Podalje se ustaše privlače kući. Pogleda svoj revolver, pa ga strpa u džep. Iz harmonijuma vadi pušku. Privlači se prozoru obazrivo. U to ga nešto tako iznenadi da zaboravi na svaki oprez i prileti prozoru.*): ... Zvonko! ... Što ovi hoće s tobom, sinko moj? (Čeka, ali se opet skloni.)

ZVONKO (*čuje mu se očajnički glas s ulice bojeći se valjda da ga ne čuju*): Ivo...! Ivo, beži! Gordo...!

PAVO (*puni pušku, a sa cijevlju još više rastvori prozorska krila i čeka.*): Ne-ne, sine...! (Očajnički puca,

ispuca sve metke.) Baci se na zemlju! Zvonko, baci se na zemlju!

ZVONKO (*glas mu je došao bliže, približio se bježeći ispred ustaše. Promukao je, zaduhao se, uzbuđen, već i ranjen*): Ivo... Gordo!

PAVO (*ne prestaje da puca. Čuo se pucanj i spolja. Iz revolvera je samo jedanput morao da puca.*): Zvonko... (*Svoje je završio. Nemiran otac pun straha čeka svoga sina.*)

8.

ZVONKO (*dovukao se do prozora. Teško diše, ranjen se s prozora nasmješi na oca. Hoće da korakne u sobu, ali pada u ruke ocu, koji ga unese*): Babo moj...!

PAVO: Dobro je, dobro je, sinko... (*Položi ga pokraj zida, nasloni ga i poleti po vodu.*) Samo malo... Nema brige, pobio sam ih. Evo, sad ću vode.

ZVONKO: Babo, kaži im... ja, ja sam ih vodao ulicama... Da nisam, znaš, oni bi me nožem namučili... Znaš... mislio sam, reći ću, vodim ih... vodim ih Ivi...

PAVO: Ima vremena, sine. Popij malo vode.

ZVONKO: Povest ću ih Ivi... ja, ja krv nisam mogao da gledam... ni muke ne bih podnio... mislio sam. vodit ću ih... i bježati pred njima, pa će pucati... pucati će za mnom... Kad me ubiju, ne mogu progovoriti... ne, babo moj?

PAVO: Sine moj.

ZVONKO: Ti... ti im to sve reci... I Gordi reci.

PAVO: Ništa, ništa, ti ćeš reći, nema brige... Daj da vidim.

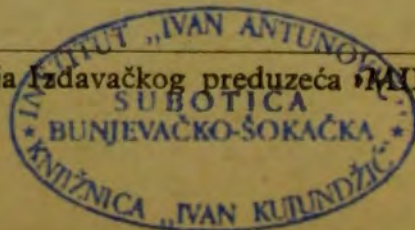
ZVONKO: Gordi reci... znaš... (*Pomakao se, htio se podići, spopadnu ga boli, grč i nemir*): Joj, oče... Boli...! Zlo mi je... zlo... (*Nalegne se na oca.*)

PAVO: Samo miruj. Samo još malo, sinko... dok bolovi ne prođu. Proći će, nema brige, proći će... (*Tek sada vidi, da mu je glava klonula.*) Sine!... Ne, ne...! Sine, nemoj, ne smiješ! (*Glavu mu uzeo u ruke.*) Je li, je li da nije... Ne smije biti ništa, sine moj. Mali moj, curice moja, otvori oči svom babi! (*Kroz suzno grlo s puno straha:*) Nemoj me ostaviti, sine moj. Sada je već kraj,

sine moj, sada bi opet svirao svome ocu... (*Svijestan da mu je sin mrtav.*) ... Jeli, je li da ne smijem plakati, je li, sine moj ... Curice moja ... Curica, a junak. (*Drži ga u zagrljaju, miluje mu kosu.*) Junak si htio da budeš, je li, curice moja? Curica, curica, lijep, lijep i dobar... (*Digne ga, nasloni na zid tako da gleda kroz prozor.*) Gledaj, sino moj, gledaj, dijete moje, ti si pobio one nitkove, ti! ... Ti si mi kazao da ih pobijem, je li? Ti bi ih, da je puška bila u tvojoj ruci, ti bi, curice moja... Ne ne, ti si ih pobio, ti! Ovom puškom si ih! (*Stavi mu pušku u ruku.*) Neka znaju da si ih ti pobio... (*Poljubi ga i krene.*) Znaš, curice moja, sada ti babo ide. Ima još ovakovih curica. I za njih da se svetim... Ne brini, sad će ti otac doći, sada ... I Gorda će, sine ... (*Pođe.*)

(1946-1956)

K r a j

IVAN KUJUNDŽIĆ

KATOLIKOVSKI
Ivan
ANTUNOVIĆ

K
POLY.
y

BUNJEVAČKO ŠOKAČKA KNJIŽNICA